

ПРЕТПЛАТА
на годину
20 динара
(круна) а на
 $1/2$ и $1/4$ год,
пола и четврт
те суме.

ЗВЕЗДА

ИЗЛАЗИ
два пута,
10. и 25.
у месецу

Уредништво
Васина ул. 4.

Власник
Павле Марниковић

Свеска 12
БЕОГРАД 25. ЈУНИ 1912.

Уредник
Бранислав Ћ. Нушић

В. Ј. Илић-Млађи

ЈЕДНО ЛЕПО ВЕЧЕ

Час ведрога спокојства... свечано и свеже,
Ризом од пурпура огрнуто вече.
Под сенкама старих, непомичних врба
Река тако благо и весело тече.

Непомично ћути море кукуруза,
А мали га свитци облећу и красе —
Крилате и златне лађице вечерње
Које час засветле, а час се угасе.

Пламен од пастирских огњева у риту
Кô сребрн језичак високо узлети,
И палаца дуго... Зрикавац зазриче...
И слепи миш тромо кадикад пролети.

Поветарац пирне у пролазу спором..
А месец, цар ноћи и звезданих јата,
Дуже се над мрачном, успаваном гором
Кô огромна кугла усијана злата.

И, насмејан, блуди путима небеским,
Огрнут у царску блиставу порфиру,
Док славуј, у дољи, пева слатку ноту
Љубави и Среће у вечерњем миру...

И све бљешти... пева... Све тако мирише...
То природа душу огромну расклапа,
И из ње излећу: мирис, светлост, песме,
И све се у једну хармонију стапа:

Кò да нека рука брижљиво прибира
И зраке и звуке и мирис цветова
Да њима украси покривало света,
Откано од самог спокојства и снова...

Боже, да ли, гдегод, може кога бити,
Чијој црној души, препуној горчине,
Чак ни ово вече не може улисти
Једну светлу капљу мира и тишине?

Јагодина.

Милутин Јовановић

ПРЕОБРАЖЕЊЕ

Руде виногради, растурени брдом,
И мирише слатко бресква мрко-жута
На припечи жаркој, крај сеоског пута,
Којим овчар жури с ожеднелим крдом.

У сазрелој трави на међама њива
Старка препелица своје младе кличе;
Измеђ' кукуруза нечујно се миче
Већ усахла река, прљава и сива.

Зри око нас свуда, и превире скоро
Од сокова, што се развили под сунцем
Што над земљом кружи, као стари ор'о
Пламено и нежно над милим младунцем,

СТИЖЕ ПЛОДНА ЈЕСЕН И СЕЉАК СЕ СМЕШКА
На богату бербу што му она спрема;
Плаћена ће бити напрезања тешка,
Зној крвави, стрепња и мука голема...

У папрати која почиње да жути,
Сакривеној густим брезама без краја,
Уз тебе, под сунцем распаљивог сјаја
И знајућ' да брзо пролазе минути,

Ја отпочех бербу: к'о бресква румена
Загризох ти уста, занет слатким звуком
Белога ти грла, и маших се руком
За јабуке беле као морска пена,

Што у недрих твојих на зумбул миришу.
Лудом страшћу љубих два бадема зрела,
Два ока, што твојом здравом душом дишу;
И горућ' под огњем твог пољупца врела,

Моја рука јаче твоје тело стеже
Вито, к'о стабљике сочних кукуруза, —
И тад осећасмо, да нам бића веже
Једна чудна сила невидљивих узá.

Божа Весић

РАЂАЊЕ ВЕЧЕРЊЕГ ОБЛАКА

Завела ме жудња за дивљином, међу
Пошумљена брда. Сунце се примакло
Гребену. Свод гладак, к'о испрано стакло.
Брегунице зрачну испуниле пређу.

У очима носим суморност равнице,
Сан даљних планина и топлину вере.
И долину која преда мном се стере,
И сву раскош биља, и скривене птице

Скелет поточаре што је некад млела
Целом крају, зимску чамотињу упи
У чађаве греде, и коприву скуп
Око врата где се чар Минулог сплела.

Савијутак јаза, као крива сабља,
Љáшти. Млаз из букве расушене шибá...
Коло непомично. Шум. Мирише риба
И пелен. Музика вировима жабља.

На сунчаном пљуску преливају љуспе
Лискуна. Ври ваздух. Подмлађена липа
Кроз прозрочно лишће у хлад свој просипа
Смарагдов прах... Најзад, црн се облак успе

Заруделим небом и у сенку пови
Храстове, бранике, ливаде и њиве ;
Изгледа : огромни лав, расуте гриве,
Што се подигао да вреба и лови.

Драгослав Ненадић

БЕЗ МЛАДОСТИ

Мутан је, тужан био дан,
Мртва се јесен свали :
Ох, даждило је, даждило,
Када се роди мали....

С. Луковић.

Топло је летње вече уочи недеље. Мала, узана улица са ниским кућицама и сиромашним становницима живља је но обично: као и увек суботом, када се примају наднице. Пред понеком капијом још стоје жене: разговарају се, довикују преко улице и чекају мужеве, да се врате са својим недељним зарадама. Из гомиле босоноге деце, која се игра око њих и пење по дрвећу и плотовима, дотрчи сваки час по једно, коме се досадило да чека на оца, ухвати мајку за сукњу или је гурне лактом и дрекне нестрпљиво:

— Мајка, дај ми да вечерам! Не могу више да чекам, гладан сам.

Цигани свирачи пролазе журно са ћеманима под мишком, хитајући доле у град, а из кафанице на крају сокака, која се све више пуни надничарима, служитељима и таљигашима, допире већ и по која промукла песма кроз све јачи жагор и вику, и ред таљига пред кафаном постаје све дужи. У ваздуху који заудару на прашину, штале и сено, осећа се с времена на време по који пријатни дах расцветале липе или разног цвећа из малих баштица око кућа.

У старинској кући увученој у двориште, у једноме од неколико станова од собе и кухиње, седи погнута за шиваћом машином мршава, осамнаестогодишња девојка, којој изгледа да нема више од петнаест година. Била се тек вратила из града, где је у дућан за који ради бело рубље, предала израђени посао и примила нов. Крај ње јој се сестрица нагнула над жмиркавом лампом, држи у руци новине и чита јој гласно подлистак. Иван, њихов седамнаестогодишњи брат, претура за расклиматаним столом по својим школским прибелешкама.

Њихов отац, свећар и сапунџија Гавра, држи дућанче недалеко од стана, у улици што води доле у град, но ретко кад да му наиђе по која муштерија. И он сам слабо седи у дућану, а нарочито од како му је умрла жена. Обично је у кафани преко пута; ту пијуцка ракију, игра карте и мотри хоће ли му когод наићи у дућан. Ако је то која од оних муштерија, што купује само лојане свеће од маријаша, он ће једино ако му се већ досадило да седи у кафани, отићи да је послужи; иначе ће гледати сасвим спокојно, како ова проба на закључана врата, прогунђа нешто и опет одлази. Оно мало пазара што му падне преко дана обично одмах попије, те готово свако вече долази кући полупијан.

Да би могли живети, старија кћи шије рубље, а њен млађи брат поучава имућније слабе ђаке. Њиховој тринаестогодишњој сестрици дужност је да успрема по кући и надгледа ручак. И тако се сви троје по цео дан у послу, док им се отац за то време премешта у кафани са столице на столицу, или дрема у дућану псујући рђава времена.

Кад јој је сестра дошла са читањем до места, које је старију, Ружу, највише занимало и она престала са шивењем и подигла главу да боље чује, у собу је ушао отац са старијим сином. Дошао је, као и обично, мало наквашен.

Његов старији син, Младен, почео је да учи гимназију био истеран одмах прве године и онда га је отац дао на занат. Неколико пута је бежао са заната, док најзад није отишао са једним путујућим позоришним друштвом. Ту је разносно плакате, суфлирао по кат-кад играо слуге, војнике и сељацима и стално гладовао. Једнога се дана разболео и како се после болести није чувао, добије јехтику, почне све више да кашље и слаби и најзад остави све и врати се поново оцу. Више није хтео ништа да ради; лутао је по улицама, обилазио кафане и по некад статирао у Народном Позоришту. Често је долазио кући после поноћи и онда је увек млађа сестра морала да устаје да му отвара.

Чим је ушао и по обичају скинуо свој кратки, излизани капут, Гавра се обрати старијој кћери:

— Шта је, јеси ли предала посао?

— Јесам, одговори му Ружа.

— Па колико?

— Девет динара и грош.

— Само! Шта тај мисли! Девет динара и грош... — И пошто опсова трговцу оца њифтинског, он јој се примаче:

— Дај паре. Где су?

Она отвори фијоку од машине и извади новац. Он га поче журно бројати.

— А где је још?

Овде фали једанаест гроша — Претурајући грозничаво паре по длану, није ни приметио како му се старији син приближио с леђа.

— Купила сам папуче; ове су се са свим распале. — И она га је бојажљиво гледала.

Отац дрекну љутито:

— Ти увек нађеш по нешто, тек да потрошим новац. Једанаест гроша!...

У томе му Младен диже динар са длана. Гавра се брзо окрете.

— Остав то!..

Али Младен журно спусти динар у џеп и смејући се потапша га по рамену.

— Батали, море, треба ми за конген. У уторак играм па ћу ти вратити.

Младен је за своје статирање у позоришту увек говорио: вечерас играм; или: сутра имам да играм.

Гавра се поново окрете ћерци:

— Дабогме! Готово ништа не донесеш, па ми се још галантираш...

— Нећеш ваљда да идем боса?

— А ти онда ради мало више. Шта ово значи: донесеш неколико гроша! Не треба ми ни то! — И он одмакну презриво руком, али ипак извади свој масни, велики новчаник и стрпа новац у њега.

Млађи син је гледао незадовољно у оца. Већ од дужег времена њему је очево понашање изгледало рђаво и све му је чешће долазила мисао, да он њих и не гледа као своју децу, да је према њима некако чудан, туђ. Од како им је умрла мати, и од како је почео да се опија и да све чешће одлази код неке њихове даљне рођаке и да по неки пут остаје код ње по два, три дана, од тада је постао све суровији према њима, као да су му па-

сторци. С почетка се бунило нешто у њему противу таквих мисли, али оне су му ипак постепено изгледале све истинитије. Он је јако волео своје сестре и зато га је то очево сурово понашање према њима нагнало да често мисли о томе, и увек је тада осећао неки бол и горчину. Први пут га је то највише заболело једне суботе, у прошлој јесени, када је Ружа купила себи вунену тканину за сукњу, јер више није могла да издржи од хладноће у такој цицаној хаљини. Тада није готово ништа донела оцу од своје зараде; он је био зато као бесан и толико ју је тукао, да је два дана била болесна. Тада се први пут почео у његовим магловитим појмовима да ствара један нови, чисто туђи отац, не онакав као што га је у своме детињству замишљао и веровао да има.

— Готово бисмо могли још коју, шта велиш? — обрати се Гавра старијем сину, пошто се завалио у миндерлук.

— Што да не! Ракија отвара апетит и убија бациле.

— Онда скочи часом. Ево ти шесет пара. Нека ти да од оне наше.

Младен узне паре и стакло са прозора и оде журно. Иван поуми да каже нешто, али се задржа и оћута. Но кад Гавра поче да штуца, а то је увек било кад попије више но обично, он му ипак рече лагано:

— Видиш, доста си пио. Шта ће ти више?

— А, ово је онако, назеб...

— Зар сад, по овој врућини! рећи ће млађа му кћи.

— Гледај ти своја посла! обрецну се Гавра на њу. Дете се уплашено трже и погледа оца испод ока. Гимназист задрхта и рече мало гласније:

— Бацаш само паре. А како се тешко зарађују... У његовоме готово још детињском гласу било је при последњим речима нечега тешког и суморног, што постаје од прераног, мучног искуства.

— Да нећете ви, млади господине, да ме туторишете! Или ја ваљда трошим ваше! — И он је жмиркајући гледао у сина.

— Свеједно, трошиш Ружино... А криво ти је, кад она купи што за себе.

— Нек' заради више, па нека купује!

— Како ћу, кад не плаћају више? додаде Ружа, подигавши главу.

— Остави их онда!

— Па шта да радим? Од чега бих живела?

Гавра се насмеја:

— Питај Раду. Ружа га није разумела. Рада је становала у истоме дворишту, сама, и није радила ништа, а увек је лепо

живела. Жене из куће говориле су за њу да „зарађује приватно,“ и при томе се увек подгуркивале и намигивале.

У томе Младен донесе ракију ; и присећајући се неких речи, можда из какве своје раније улоге, подиже стакло у вис и изговори патетично :

— Заплака једном горко увређени анђео. А Богу се ражали и рече: да од његових суза буде људима најслађе пиће...

Гавра журно прихвати стакло и принесе га устима :

— Од наше је, рече задовољно.

Ружа се окрете Младену:

— Је ли, што си ме преварио да мораш лекару, те си ми узео последња три динара? Била сам их спремила за лоз; можда бих добила нешто. Да сам знала да ћеш за коцку и пиће...

— Вратићу ти их, ако жалиш. А зар лоз није коцка? Прекиде је Младен искапивши чашу.

— Не жалим, само боље да си отишао код лекара.

— Ништа не помаже. Нема нама лека. Ми, туберкулозни, стојимо изнад науке!...

Ово је изговорио уз један глумачки гест, али му је глас и нехотице био узбуђен. Одмахну затим руком и искапи још једну чашу.

Гавра погледа у стакло и не би му право што овај тако брзо пије.

Гимназист устаде од стола и изиђе у двориште, пред врата.

На улици се било већ утишало; само је из кафане допирала врева и један промукли глас: Ај, на босиљак миришу јој груди... На све стране се чуо лавез паса, а негде у даљини пиштала је звиждаљка ноћног стражара. У суседном дворишту рзали су испрегнути таљигашки коњи. На земљи се према месечини пружала дугачка развучена сенка малих станова.

Он се наслонио на зид и замишљено гледао у даљину преко ниског, искривљеног плота.

Гавра и Младен су наставили да пију, проговоривши тек по коју реч. Ружа се поново нагнула над машином, која је досадно и равномерно, закрививши по кат-кад, трактала и тресла се. Сестрица јој се сасвим приближила и журила се да јој дочита подлистак.

Стојећи наслоњен о зид, Иван је опазио њихову сусетку Раду, коју је отац малопре споменуо, како је лагано отворила капију, пажљиво погледала у двориште и онда ушла брзо с једним господином. И Иван, кога склоњеног у сенци од куће нису ни приметили, видео је како ју је тај господин обухватио око паса и штипао је по мишицама и телу, све док се нису изгубили у њеном стану.

Њему наједном сенуше кроз главу малочашње очеве речи. После овога што је видео, он се у тренутку сећао свега што је случајно и узгред чуо да друге жене у дворишту говоре за Раду. И њему, који је и у школи чуо своје другове како говоре о женама које се продају за новац, постајало је све то јасније, много јасније но дотле, и ако још не сасвим разумљиво. Он је осећао колико су те за њега тамне очеве речи, којима је у љутини или у својој тупој досетци Ружу упућивао Ради, морале бити гадне и одвратне и грозио се над њима. У њему се нешто силно бунило противу оца и његових речи, нешто што га је болело и узбуђивало до беснила. Његове грозничаве и нејасне мисли и слутње притискивале су га и све више мучиле.

Не знајући ни сам зашто, грунуо је о врата и отворио их више својим телом. Ушао је баш кад је Младен понова пошао за ракију, држећи у руци празно стакло. Гавра се навалио на сто и жмиркао над испражњеном чашицом. Угледавши његово зацрвенело лице и тупи, пијани поглед, Ивану се учинило као да гледа неког туђег, мрског човека, који му је учинио нешто што се не може лако заборавити.

У томе Младен затвори врата за собом. Иван се сети, да је овај опет отишао са стаклетом, да ће опет да се пије и троши мучно зарађени новац његове сестре, коју би отац, озбиљно или у шали, свеједно, хтео да изједначи с Радом. И све му дође још гадније и одвратније.

Он брзо приђе Гаври, ухвати га за раме и продрма што је јаче могао, тако да овај умало не паде са столице:

— Шта је, докле ћеш да пијеш?

Гавра га погледа изненађено:

— Опет ти! Је л' твоје пијем? — И хтеде да се ослободи руке којом га је Иван чврсто држао, али није имао снаге; у глави му се мутило од ракије и изгледало му, као да му се син љуља пред њим.

— Свеједно, Ружино пијеш. Снагу јој пијеш, младост, крв!.. — И он га понова продрма, па дохвати чашицу са стола и тресну је о под. Био је готов тога тренутка, да се са оцем ухвати за гушу.

Гавра га је гледао све зачуђеније и био се чисто запањно.

— Нећеш је више окусити вечерас!..

Иванов глас је био снажан и поуздан, као још никада дотле. Сестре су га гледале изненађено и забринито; бојале су се да отац не скочи на њега. Али се Гавра био чисто уплашио од сина, који му још никада дотле чак није ни отпора давао, а камо ли још овако заповедао и претио. Онако полупијаном ипак му се у његовим магловитим схватањима учинило, да је

таква изненадна промена морала доћи због нечега крупног. И погледавши у сина како одлучно и са стиснутим песницама стоји пред њим он виде да ће најбоље бити да се уклони, ако је рад да још коју чашицу попије вечерас. Зато устаде, дохвати капут и шешир, заклати се и пође вратима, гунђајући кроз зубе:

— Идем. Попићу све, све!...

И оде, оставивши отворена врата.

Ивану дође чисто лакше. Са задовољством је осећао како би имао довољно снаге, да се овако млад и недорастао сам стара за своје сестре и да их штити, и зажеле да иде са њима некуда, где ће оне имати само њега.

И њима је лакнуло што се отац није противио и што је тако брзо отишао, те пошто се Иван сасвим умирио и сео крај њих, Ружа се поново наже над шиваљком, која се опет затресе и тупо затракта, а млађа јој сестра узе да дочита подлистак:

„...И тако су њих двоје дивно проводили оно и иначе лепо доба: пролеће живота, младост своју...“

Париз.

Антон Ашкерц

БРАТ СЛОВАК

Северац брише с Татре...
Долином јури влак,
До мене, у купе-у,
Ти, драги брат Словак.

Што тако тужно гледаш,
Кроз прозор, горски крај?
Ти, ваљ'да, сад остављаш
Свој мили завичај?

С тобом су двоје деце;
Старије грли сан,
А с груди младе мајке
Храни се малишан.

Левом га руком држи,
Десницом рубац свој,
Суза јој сузу стиже,
Уздаха читав рој...

Разговор тече. Идеш
У Америку чак!?
За крухом, с децом, женом,
О, није пут твој лак!

По Богу, како можеш!
Како ћеш тамо бит', —
Нико ти неће децу
Мађарски научит'?

Па ако умре које,
То ће тек бити вај:
Зар Петар без мађарског
Да' пусти ког у рај?

Без дома светом ходиш, —
Отргнут с гране лист.
Све ти је право, брате,
Зато си — панславист!

Пенчо Славејков

ПЕСМА УСТАНИКА

Напред! Све напред! Пут славе и подвига!
Последњи свићу дани ропства и тешког ига.
Гране ли сунце, — нек нас огреје у слободи,
У боју који умре, смрћу се опет роди!

Напред! Све напред! Сви први, брат до брата.
Заветна мисао наша поклич је овога рата.
А њој је цео народ окрен'о главу своју,
И свако срце што нас у овом гледа строју.

Напред! Све напред! Река нам пута пречи,
Крвава, лешеве носи, — пређимо њу без речи!
Морамо жељноме брегу, морамо стићи мети,
И петвековном врагу суд божи већ донети.

Напред! Све напред! Десница нек' не клоне!
Јуначки беше завет — победни гласи звоне.
Свако се наше дело љубављу чистом ови ..
Нека се, после смрти, обнавља живот нови!

Напред! Све напред! Нек славу дела стичу!
У храбром срцу прво клице слободе ничу.
Она обасја дела да им се свако диви...
У боју који умре, вечно ће тај да живи!

В. С.

Ст. Петров-Бешевић

ПО ДУБИНАМА

Негде на торњу избише два часа после поноћи, кад се он тромо и тешким корацима, мрачан и нерасположен враћао кући.

Изнад њега је лебдела тамна бескрајност, посута звездама. Негде у висинама чуо се тужни писак неке птице као далеко дозивање... У сусрет њему ишло је неколико веселих момака и добаћивало један другоме грубе и простачке шале. Он застаде на сред плочника, као да би хтео хотимично да изазове кавгу и да им закрчи пут. Необуздана момчадија се већ сасвим приближила. Он не скреће с пута и осећа како му се мишице стежу и грче и како му шаке узимају облике два коштуњава топуза. Дивља воља букну у њему да се бије. Весели и пићем загрејани момци загледаше му се редом у очи и — ћутке обиђоше. Страшно је морало нешто бити у тим очима. Чврсто стојећи на мускулозним ногама, мало у раскорак, окретао је полако за пролазницима само горње тело. Момци зађоше за први угао и тек онда наставише опет шалу и смех. Он се окрену онако исто полако у први став и оста сам у пустој улици; сам са својим болом у себи и звезданим небом над собом.

У сјајним ројевима ситнијих и крупнијих звезда, блистала је овде, онде по која велика и њена светлост се ломила и мењала у свима бојама и подрхтавала као пламен у кандилу. Он се у једну загледао, дуго,

нетремице и полако узмичући, наслонио се уза сами зид неке двокатне кућерине и тако остао. У њему је расло и он осети, како му се нешто разлива по широком, али болном грудном кошу и диже се до под саму јабучицу у грло, где затрепта, а сузе га облише и потекоше у два млаза низ образе; и онда некако погрбљен, као под неким тешким теретом, али умирен, крену својој кући.

Сабран и ако тужан, пењао се он дрвеним степеницама до своје собе, осећајући у коленима неки умор и клонулост. Из друге собе чуло се тихо и одмерено дисање деце му и жене. Стари часовник на зиду, тиктакао је брзо и монотано. У црвеном рубинском стаклу кандила пред иконом, прскало је уље око жиже, која је већ догоревала. Два гипсана попрсја на орману, бацала су велике и немирне сенке по зидовима, и те сенке дуљиле се и смањивале по титрању и треперењу пламичка у кандилу. Он се свукао и подигао застор на прозору, па легао у постељу на узнак, са забаченим рукама под главом и загледао се у мирну ноћ, која је већ полако прелазила у предјутарје. Сан му никако није наилазио на очи, а он га није ни желео. Чему? Ово је опет једна његова ноћ, велика и тужнолепа, а он у њој слободан, сам са својим мислима.

Поглед му је полако клизио по сликама и уставлио се на слици његове давно умрле мајке. Благе и миле очи њене, гледале су га исто онако као за њена живота, и он полако извуче руке испод главе и наслони се на десни лакат, гледајући непрестано, скоро нетремице у те очи и тај поглед пун милоште и доброте. И њему се учини, као да се у оној бледој светлости кандилова жишка, те очи на једном оделише из стакленог оквира и као два бела зрачка пођоше прама његовој постели. Он зажмури и клону опет на јастуке.... Дубоко, на дну душе осећао је како нешто хуји као велика и страшна песма, која долази из царства мртвих...

— Шта је то, што нас везује са драгим покојницима и преко њихова гроба? питао се он, немајући храбрости, да отвори очи и да још једном погледа у оно привиђење. А ено, као да назире гробове давно помрлих сестара и браће, гробове запуштене и травом обрасле, са поваљеним крстачама. И зар није то све? Зар нема смрти? — А у души му је снажно одјекивало: Нема! нема! нема! — Има само промене у боље; има растанка са болом и чежњом, да нађеш Истину; јер она је овде и ти ћеш је угледати у великом тренутку, кога ти називаш смрт... Па ипак она је и на земљи... Тражите је, како би је лакше овде познали, јер она је иста...

А затим, као да је један други непознати глас настављао:

— И где вам је Истина? Где велика љубав за оне, који треба да буду вољени и где велика мржња за оне, који то заслужују? Затаји свој бол, да другима верујеш и буди искрен, да се узмогнеш приближити Истини. Јесу ли твоје ране веће од рана ближњег твог? Погледај, ко-

лико је распетих с тобом и около тебе! Јесу ли у твога венца дуже игле трнове и јесу ли се дубље усадиле у теме и чело твоје? Јецаш ли ти само за великим Истинама? и посрћеш ли ти само, идући вољно Голго-ти својој? — Знај, да без страсне недеље не би ни Васкресења било. Васкресни у себи и ето Истине. Уздигните се духом и задахните њиме слабе и смрвите њиме зле. О гле, како сте ситни ви у себичности својој, а како би велики били у самопрегору вашем! Устајте, јер велики се дан приближује, и будите јаки, да савладате јаче!...

И он је притајено, будан, слушао, те гласове дубоко негде у души својој; а у то грунуше на оближњој цркви звона јутрења и њему се учини, као да су то васкресенска звона, праћена силном и величајном песмом,... песмом Истине...

Зора је свитала...

Јеролим Мише

ПОМРЧИНА

Фрагмент

I.

Сједили су у соби, сучелице једно другом. Дуго нијесу измијенули ни ријечи.

Данас донио јој он фотографију, гдје се сликао са пар пријатеља. Она у некој чудној раздраганости урезала иглицом ауролу око његове главе, а једному од његових пријатеља ископала очи. Он се само на часак смркнуо да му се лицем прелије сажални, сућутни израз. Рањена његовим смркнућем те хитром промјеном сућути горко је заплакала, да јој се све тресла рамена и било јој да утече.

И увијек исто и исто. Све као назад мјесеци, данас као јучер. А тако ће и сутра и прексутра, и увијек, увијек. Све само живјети у успоменама и комбинацијама. У облику њих живјети, волити... волити и живјети.

Прејаки одсјев сунца у мору испрепругао им зјене и играо се у најситнијим шареним серпентинама по њиховом лицу. Далеко, далеко поваљали се мекани облаци ошарани сунцем по

брдинама. Један тежак, дуг бескрајан, згрудан облак стењао до хрптењаче сировог крша, пропуштајући арабескама сунца, те се разлике по неизмјерном пољу, маслинама и умивеним ливадама дјетелине.

„Али хајде“, мислила је она, да барем ово моје расположење има неких прелаза. Али наједанпут овако смијати се, плакат, тужити, очајават. Зашто је он не покара, не казни. Та њој је ко болесници, те јој сви угађају, тјеше је и мазе. Она да утопи све оно пусто што је мучило, убијало, морала је да се и нехотице пода тој проклетој мушичавости. Свега, свега несвијесно захтијевала од уједа и аритметички, прорачувано, како би која молба тражила, обасипала га цјеловима, загрљајима. Знала је толико тога, онако безразложно, конвулсима, сузама да измами. А он је само пристајао и мазио је, обзирно, очински.

Прозрачно руменило, што се често појављивало на њеном блиједожућаном лицу личило јој од грцања и узјецаја набрекле јагодице, да јој се инстинктивно малена, крхка ручица почешће лагано склизне по млијечној, танкој хаљини, те се податно таласала и попуњала облике.

„Па шта ту има напокон и да грли, додирује цјелива, да ставља на кољена. Још није она заборавила на онај цјелов сметени трзај, кад му се једном давно, давно, хтјела да извине из првог јачег, интимнијег загрљаја. Још није заборавила, кад му се оно нехотице рука дотакла њених мршавих груди, и ко опарена хитро се склизнула натраг. Још није заборавила на оне њезине дружице са кројачке школе. Још увијех ћутила је оне њихове идиотске погледе, кад би се у школи свлачила, да јој учитељица узме мјеру одијела. Тако је сажално проматрале, испрсјујућ своје обле бокове и набрекле груди, све шапутајућ онако једна другој. Уф то сажаловање, те набрекле груди! И ради тога знала је да кући лупа од гњева ногама и рукама, да дере чипке што их марљиво шивала. У таквим часовима знала би да посумња у искреност и занос љубавних писама драгога и она најзаноснија кидала у ситне комадиће, да за прекора мајке бризне у конвулсни жути смијех, истерично загрли мајку и удари у чудан плач.

Све је то њу мучило, умарало дан на дан, све више и више. И у пркос свима — а и доброј намјери ради драгога, почела је да пуни груди и бокове умјетним средствима. И ко за инат, дуго и дуго знала је да се уређује пред зрцалом, помно прилагођивала умјетне предмете и сва еластична, пуна, пошла би на најпученија мјеста. Било јој у тим часовима да се сваким кара Ко

да је сви гледају, сви анализују, па да и нећеш, читаво њезино држање, ход, све, све, изгубило би ону пријашњу еластичност. Ход се све некако мијеша, савија се. Не заповиједа ногама. Те вражје очи. Највише је узрујавало кад би путем сретала каквог пријатеља њеног драгога. Ко да је он још лукавије погледавао. Она би безобразним кретом окренула главу на другу страну, нашкубивши уснице и дигнувши високо обрве. И са пар одлучнијих геста и неким лијенијим ходањем настојала би да што нехајније изгледа, почев несвијесним занимањем да прати и најнезнатнији предмет на улици. И убијена до немоћи, ко да је гоне фурије, дочепала би се куће, да се баца у наслоњач и уморна пребире по свему оному што се на улици догађало....

И увијек тако и увијек, увијек, увијек. Мајчина љубав, њен драги, расположења сунчаних и вечерњих пејсажа, свему тому у њеној души, мозгу није било мјеста. Кад би јој мајка отишла у град, она би добро закључавала врата, лукњу застирала марамом и свлачила би се, све огледавајући се у зрцалу. Гладила би рукама орахове дојке и варала би кости ненаравним кретњама, да јој се кожа заобли и испруга у сићушне brazde.

Недавно кад је прислушкивала кроз кључаницу разговору сусјеткиње и њезине мајке, чула је гдје сусјеткиња уз значајан посмјех казивала, да многе женске прије удаје биле су мршаве, па након вјенчања све се распупале ко ружа. И она се тога разговора застидила није... И једанпут кад је он, обливен руменилом обзира поставио на своја кољења, она је њему нехотице, прорачунано казала: „У твојим очима видим неку дрску жељу“, и кокетно запријетила му прстићем. Често је она од тога дана гледала на удате жене, пуних бедара и груди шпијунски испод ока. Проматрала им начин хода и тражила у њиховом тијелу промјене. За јутра, на прозору у кошуљи, тражила у њиховим наспаваним очима трагове ноћне љубави и завидно пратила свјезину колобарима окружене зјене. Ћутила и упијала онај мирис свјежег, цватућег меса, прекривена тамјанском лаком копреном ружичасте прелести. Завидила је оним очима, у којима се одразивале прозвине јутарње маглице и умивени етер, те су широко, отворено, неком самосвијести и угодном равнодушности гледале у бијели божји свијет. Завидила је лаганој њиховој пјесми јутарњег пробуђења, те је размажено пливала између сна и дана.. И дошло би јој да се баца по постељи. Тражила би испод покривача још оно топлине што би остало од њене пути и мислила и ривала главу, само да оћути задах, зноја, меса, топлине, плоти. Било јој ко да ће том топлином да усрче тамјански влажан сок... И податно би љубила своје месо, сисала са непропучале брадавице дојака, да се све сплине у један сладосласни

јежур, ког ће да претргне значајан, пригушен смијех, здравог младог студента станара, тамо из сусједне собе и пуне пјесме јутарњег пробуђења пустих мајка.

Како је то дан на дан дражило, до несвијести, до оматлице И тај врашки, дрски, немирни студент. При тим успоменама, ожарена, угријана, знала би конвулсно да продрма својим драгим, да читавом снагом свог тијела упије се у њ, све предајућ са умјетних дојака и бедара. Ћутила би се ко гола и свако његово удо ћутила би како испуња њу читаву. Упијали се до немоћи и пили би, сркали, један другом дах, да би читаво лице овлажили. И малаксали до немоћи, поваљани један на другог, ко малена дјеца, жељно очекивали помрчине, да им дубоке сјене засјене очи, да се оћуте слободнијима. А кад би се прикрао умивен зрак богопрака, дуго, дуго у ноћ не би палили свијетла. Залудне биле су ријечи њене мајке да упали свијећу, она се бојала. Онако у мраку могло се да затаја, онако на око, и ако се инстинктивно осјећала бит расположења, да се и тим тек проћућиваним напетостима у пуста расположења шарених запада и пјесме мајке и девојака И изобличена, службено, из неке тактике, жељковала, мислила на сутрашње сунце, када ће да се прошетају неизмјерним пољем, службено да свјеже зјене етерним маглицама морских даљина и засјењенита отока. Службено са пустом контролом комбинација јучерашњих, прекјучерашњих и још даље, даље, почам од њиховог првог састанка. И прама њиховој садржини њезино се лице, гесте, ход, поглед мијењати се, црвенит, клечат, правит сувишне кретње.... И што ће, инстинктивно, ко договорено, да их удаљује, под изликом да беру пољско цвијеће; најневиније, најискреније цвијеће, само идеално — симболске садржине, да не би ни оно дало повода новој сујети, новим комбинацијама.

И сутра она ће пјевуцкати најневиније, најједностраније пјесме, гледајућ неискрено у небо и даљине. Пјеваће их непрестано, до умора, и понављаће их на глас, полугласно и на махове прама расположењу ситуације. А он ће је неискрено слушати и мијењати изражај очију. Тихо ко да има под ногама хостије тапкаће по окрајку стазе, по мекој росној трави, да не смета пјесме... Она ће га са захвалношћу погледати, црвенити се и прекинути пјесме, да не пређе границе, да не би изгледало прорачуњено... а он ће њу милоукорно погледати.“

Њезино пребирање по успоменама, вјечно, једнаким заносом, једнаким ријечима механично би пратиле, маркирале његове уснице.

„Како је лијепа и добра и биједна моја драга. И воли ме она, воли, воли, воли. Ти њезини пусти часови напетости,

немира, суздржавања. Дрхће кад је примам на кољена и њезине обумљујем груди.... Да ти знаш дијете моје како те волим и жалим, и да ја тек ради тебе, твојих очију, падам у пуге гримасе. Ја знам ти умјетно напуњујеш груди, тијело, да се свидиш. Ој то проклето црвенило, те зна да нас обојицу обаспе. И ја се ту осјећам сукривцем и ја, јер је све то ради мене. Волимо се и волимо, а такође тежину, несвијесну тежину осјећамо са нашег саобраћаја. Волимо да се нађемо и кад се састанемо нешто нас гони да се што прије растанемо. Обзирнији сам с тобом више него ли мајка са тек порођена чеда. Видиш мени је туђ бол, трајан бол, а са једног стројног тијела. Тек и овакове боле, са ситним тек проучивим прегарањима и обзирима у овакове боле, мутне, неизрециве допотајним склизанњем очију, гдје сваки најмањи миг ваби црвенило, гдје предаш са јачих додира а тако си их жељан ко предвечерњих помрчина, у овакове боле вјерујем. То је бол рањене птице, која би се знала тако високо дићи, свјежит љубави, сладит узајамна расположења јер је својом жртвом до у танчине развила властити инстинкт. Ти бијело, мило, добро дијете.“

Ћутили би у мраку како им се црвене јагодице и лицем окренутим морским даљинама, лупешки вребали један на другога и тако жељно очекивали што скорији растанак.

Чекали би дуго у ноћ ко ће први да се дигне и оде. У том очекивању које би знало тако дуго да траје, требала је њезина мајка да их сјети касне уре ноћи. И опет би се нећкали а мајка више искусна, знала би да нађе какову нову ријеч опомене, да их ријешу неприлике и обојица ко да им се неће опростили би се, измијенив дуги, дуги цјелов, ко да би с њим да избришу читав дан. И она би га пратила очима са прозора, кроз дугу, дугу улицу, мрачну улицу, он би се на сваком кораку обазирао и кад више нијесу могли ни да се замјете, бојажљиво, ко ћутећ на себи погледе, лагано, лупешки једва једвице ишчезли би.

И ко да би збацили тежак, силан терет. Он лаган, дубоко одахнуо, ишао би да тражи пријатеље да се разоноди као дијете и с њима касно у ноћ скита се по јавним кућама, пиварама, орфејима... Она би почела да пјева, да се игра својом мачкицом, да се шали с мајком и студентом — станаром од каквих деветна година. Знала би чешће за карневала таквим чаровима да оћути неодољиву жељу друштва, гласбе, игранке и она би маскирана похађала игранке плесове, узнемиривала својом појавом и духовитошћу читаву плесну дворану..... За то није нико знао до њезине мајке, која сузама оправдавала је те хирове, да јој не би никада ништа предбацила.

И данас као и увијек, утонули су у мрак. И данас све прогутало предвечерје, тај Бог њихових пустих сунчаних дана.

И данас, данас ништа новог. А она се тако бојала данашњег сусрета. Као да јучер није се ништа ни догодило. Како то да није је јучерашњи догађај смео, разоткрио пред њим до гола?... Али ипак донекле је и оправдано, јер је она јучер жртву допринијела само ради њега, њезиног драгога. Она је у тому ћутила извор, врело новог сунца, новог сока, новог крепког живота, ког ће она послије њему да дарује.... Она је већ у комбинацијама оћутила снагу младог студента и свијесно, заносно, гостопримно јучер се збиљно подала њој. Није се дала ни молити, није се ни опирала када у једном згодном моменту обухватиле је младе, здраве руке, и кад је оћутила његову снагу, страст, младост. Та она је све то одавно у себи проживљавала и знала за сваку њихову кретњу и обзирност.

Али ипак тај је студент јак, тактичан, забаван. Не, не, није баш ради тога, није... Главно је да све то било је ради њезинога драгога и доста! она неће на друго да мисли. Није она баш тако покварена, није.

Али ипак када би тај студент могао да јаче цјелива и грли. Та она и у најзаноснијој податности није нашла ништа новoga. Превише је и он тактичан, превише. Она је од загрљаја очекивала нешто што ће да јој дочара нови свијет... Зашто није био њезин драги на његовом мјесту, па би видио тај мекушац.... Како се то грли...."

И ко да јој се неће и хоће, упијала је снажно предвечерњи зрак, да расхлади ону ватру која није имала посла њеним драгим.

„Неће она не, неће не... Ето она ће мислит на нешто друго. На примјер.. коју ће му пјесму по пољу сутра да пјева и шта ће све настајат да му лијепога каже. Чекај..?! Он стално за тај одношај неће ништа да дозна. Та студент тако се енергично и мужевно прекрстио и заклео, да је зажелио да му се кости баба и прабаба у гробу преврну, да му помру и отац и мајка, да му крупа, олуја прогута и оранице и винограде.... Али како се он наједанпут усудио? Шта ће он мислит, где му се она без скањивања подала? Али она му је већ казала да је смео, омамно, изненадио, да није знала за себе, да се од њега никада тому није надала, да је злоупотребио њезину повјерност, обитељску интимност... Не, не, он је честит, то му се види одмах на лицу, Аха! сада се сјетила, пјеваће драгому.

Ти света наша љубави,
Ти санче наших ноћију,
Ти друго наше самоће,
Ти росо наших очију:

За тебе дишу чемпреси
Ко руже наших цвјетњака.

Али то је морало тако бити... Он је нашао по свема правном. Већ је она знала за све и како ће и шта ће, до у ситнице. Знала је где ће и како свему да замјетне трага. Свему, свему, свему.... Знала је и како ће да се понаша послје одношаја... Али она није за то покварена, није, јер је и данас послје оскврнућа могла да истим жаром воли свог драгога... Ко и прије жудила је, жељковала њихових јутарњих невиних шетња и њихових невиних страсних загрљаја и цјелова... И он ће још увијек да је задовољава својим чистим, невиним изљевима....

Ни вечерас неће бити њезине мајке код куће. Она ће у посјете и остаће сама са студентом. Она ће бити у кревету, хиниће да се слабо ћути, и он ће доћи к њој. и....

А шта више! Ту је њезин драги и она ће само на њега да мисли., Хоће, хоће, хоће, само на њега, њега и њега.... А кад дође студент вечерас, већ ће она да удеси како да се влада.“

И почела да пјевуцка под глас:

Ти света наша љубави,
Ти санче наших ноћију,

да он настави, спремно накашљав стегнуто грло да прати, маркирајућ до афектације сваку заноснију ријеч.

Како је дисхармонирала пјесма са њиховим укоченим, отешчалим удовима, њиховом гримасом... Ето да све то прекрију утећи ће се снажнијем загрљају, дуго, дуго, до умора несносности.

„Снажне су његове руке, снажне... Он би знао куд и камо боље да задовољи од онога другог шмркавца. Све је код њега мужевније. Његов брк шкакље и жежури крв. Мирис његова тијела голица до немоћи. Али то није баш најглавније, није. Још више заносе је, много више, његове модре очи, увојита дуга коса, паметно, мраморно чело, крваве, сочне уснице... Много више, више, више и више...“

И дуго и дуго цјеливала би његове очи, чело, усне, да мрси његову увојиту косу, док јој се тијело упијало у њ, а носнице незаситно, пожудно упијале мирис његовог ознојеног тијела. „Пјевај још, још, ти тако лијепо умијеш,“ тепао је он, и она је настављала:

Ти друго наше самоће,
Ти росо наших очију,

да скупа докончају:

Са тебе дишу чемпреси,
Ко руже наших цвјетњака.“

И мајка службено их сјетила касне уре и они се опростили, и сутра на улици поздрављали се као и јучер и као увијек, увијек.

Мајка отишла у посјете.

Она би легла у кревет и тактично без ријечи пришао би њеној постељи млади студент, — — — — —

Мајчино куцање на вратима пренуло их и без ријечи раставили се. Кад јој мајка пришла кревету, хинила је ко да чврсто спава.

Ето вечерас неће моћи ради њега ни да вечера, већ тако поклопљена плахтама да хини и хини болест. А, неће она тако више, не. Она ће већ сутра да буде паметнија. Ето само измечене, измрљане плахте, разбарушане косе, кошуља и она ће морати сутра да раније устане и све то некако удеси, да не би мајка шта наслутила. Инстинктивно открије завјесу прозора и погледа на небо, да гата сутрашње вријеме. Чисто умивено небо, чисте свете умивене звијезде, обећани сунчани дан и плахте ће моћи да се осуше. А ипак ћутила је неко уживање... трајније уживање са неке промјене... Та тако бесконачно дуго и тешко било је свагдање њезино живљење... и онако успоређујући га са овим новим, ћутила је већу олакшицу... Ко да је нешто тешкога са себе збацила. У тим часовима могла је ведрије да дочарава прошлост. Онако између два свијета, будућности и прошлости, будућности те рива у душу густе страх и радозналост чежње и прошлости те ће да се повраћа у муци као и прије, ћутила се оланчена до помањкања дисаја. Оланчена настојала је на сву силу, бојећ се онога сутра, прекосутра, да дочарава прошлост.

Прошлости тако лагано, без бојазни може да се утиче, јер барем кад је већ навикла била и ње нема чему да преда... А догађаји прошлости мутни, невољно се повраћају и повраћају, вучени силом за рогове, тако отегнути, тешки ко кладиво и ко звук кладива хитро тону, тону да и утону.....

Свилене, паучинасте нити мјесечине, са морског зрцаха играле се по млијечној чистој собици. Свјежим, чистим помрчинама верао се пуст егзотичан мирис са морске слане, акација, козје крви, кадуље и рузмарина. Са пучине верала се, зибала из пуних прсију снажна здрава, моћна песма љубави, са пупчастих женских усана.

Ви љепотице, ви искрене очи, усне, њедра, ви сјене моје мале собице. Да вам је блажена задовољена душа ваша.

И сузе, свете сузе, влажиле јој ожарено лице, прса и умивале јој душу. Свјеж, пун пустог мириса, свети маистрал умивао јој задах са измеченог лежаја и њезине пути. Умивао јој мозак, успомене, напуњао јој срце оном опћенимом, широком љубави и дочаравао јој пуне очи, пјесме те их је прислушкивала са здравих момачких грла у тамним шапутавим шумицама. Колико ли јој муке нијесу одувијеке додавала та шапутава скровишта пустих парова. Колико ли јој муке нијесу задавали моћни момачки гласови, те без немоћи туге успављивале твоје драге у бијелом кревету. Крепка снажна, сунчана, па и разуздана била је њихова пјесма, а ипак кадра да ваби на очи сан, свети спокојни сан. И завидила је тим душама, те имбила достатна једна уста, једно грло да удовоље свему ономе пустој у себи.

И ницале јој маштом јаче него икада сподобе пријашњих њезиних удварача, а и садашњих скровитих обожаваатеља. Очи модрозеленог сјаја, ко море за мјесечине. Очи кестењастог сјаја, са оним кријесницама, оштроумним крјесницама оштраца ... Тјелеса еластична, лагана и једра ... Мицале сподобе те их знала да прилагоди разум расположењима дана: зори, подневу, предвечерју, ноћи.

И она их је свих брижно повјеравала ноћи, мјесецу, звијездама. Ћутила је силну чежњу да их види, да дозна шта све они сада раде и да ли који од њих мисли на њу. .. У тим часовима умишљала их ко птиће тек пуштене из кавеза, те се спотичу о све оно пусто животнога. Бојала се, стрепила за њих, за њихов живот. Брижно погледавала на пуне свјетиљке града, те у њима гледала све саме заводнице, те ће, да омаме оне пуне младе животе. Бојала се за њих ко мајка, сестра и .. ко самољубљена драга, самољубљена драга. Ћутила је саму жељу да их види и инстинктивно огледала се с прозора да ли који ипак ту обилази, онако лијепо обасјан мјесечином. И било јој тешко кад је угледала осамљен, пуст, вијугав, бескрајан пут, окупан у млијеку мјесечине...

Како би сада некеме онако да свој занос повјери.. Било кому. Првом створу што би га срела. Ћутила је потребу некога, да прича дуго, дуго у ноћ, да се с њоме цјелива и плаче и смије и све око себе овије значајношћу. И осамљена, пуна светог заноса полугласно повјеравала се помрчинама собице, најмилијим кућним предметима. .. Узела слику свог драгога и причала јој дуго, дуго до умора. . Причала и љубила, љубила и причала...

А када је почео да свладава сан, тражила је дочаравала све оне познате драге душе, срца, усне, да јој заклопе уморне вјеђе. И они су их заклапали све у некии далеким акордима,

у којима се једнаком фриволности склиже и суза и смијех и чежња и заборав. И ти акорди витлали се у облаку пустих голих ножица, у облаку прозирних кратких шарених сукања жена из полусвијета; у облаку попуцаних нити гудала, те лепршају, титрају око свијетла ко мали пахуљасте лептири; у облаку устањених бора те их изобличио пусти смијех; у облаку очију што се укршћају са очима њезиних обожаватеља, који су дошли да разиграју крв, да са пропалих живота узбуђују свој живот, своју снагу... Биједни, крти су они и она би сада жртвовала себе да свих њих спаси, да у њима побуди жељу за лепшим, заноснијим животом на умивеном вечерњем зраку мјесечине, у акордима попаца.

II.

Сутрадан, ко окружена, обавита неким немоћним, неоприједељеним умором, те само нешто шуми у ушима, а очи равнодушно, маглено тек примају маглене тонове појединих предмета, неком лијеном а уморном лакоћом пошла је с драгим по пољу. Ко да је састанак некуд зачудио. Ко да је дошао пред њу јутрос без жига прошлости, пун здравља, свежине и сунца. И он је баш збиља њезин? Она може њега без страха да грли, љуби, мучи, заноси и умара? Видиш а она ко да је на све то заборавила била. Само кад би могла да му још исприча онај јучерашњи занос. Само да још то може!

Лијеније и грациозније је ходала и гледала му лагано у очи.

Он проћутио онако у магли то њезино расположење, полако, опрезно гледао је да се у њ уживи.

Али полако, у најистанчанијим прелазима да се не би препаглио.

Све им је некуд изгледало данас свечаније...

Безбрижно, без одабирања она је пјевала пјесме, једну за другом. Несмиљено ломила гране, наслањајући се на њ читавом тежином тијела. Безбрижно складала свјели глас са јутарњом умивеном бронзом звонова, гласно, једно, да је све било пуно ње.

Опрезно, опрезно, ћутећи своју неспретност, он је слиједио ко пас, те вреба на расположење господара.

И пјевање је расло, орило се све јаче и јаче, кидале се гране све несмиљеније и несмиљеније...

Поскакивала и лутала је камењем ко узјогуњена срна. Смијала се, кидала, млатила... Када је почела да се освијешћује..., не налазећи уточишта у каковом прелазу, настојала је још јаче, јаче, кад је једном започела... кидала се и кидала, млатила у заносу. Куда ће више, куда, куда, гдје?... Како ће све то да

сврши, како, како, како? Да јој је гдје утећи, сакрити се, скотрљати се гдје низ клисуру... Само да је он не види. Нека оде, нека је пусти... Хоће, хоће, она ће баш да се скотрља, и то ће најбоље да је оправда. Тако ће барем од њега заслужити једну топлу сузу. Од њега и њезине мајке... И они ће је обојица гледати на одру растуженом о њезином животу свете, заносне легенде. Он ће плакати ко дијете и носит јој пуно, пуно цвијећа. Она ће изгледати у очима свијета као нека млада још непропупчала жртва ..

Еве он долази к њој, баш је сад најзгодније... Али, баш одабрала је најстроглавије мјесто, па не би ни комадичка остало од ње... Зашто није на каквој мањој узбрдици. А! ипак ће све то да се некако поправи.

И када се нашли, доста је био један поглед да се све скотрља ко клада, олово. Повратиле се оне обичне, свакидашње душе да погледају, нетактично размотре јутрашњу ситуацију. Како су безобразно разгрохотале, да им од смијеха искочила крв, набрекло грло, засузиле очи. А прошлост, биједна, скромна прошлост? И тај подмукли, пун жучног црвенила, оног подмуклог, дубоко подкожног црвенила, мијешао се металном бронзом звонова, сунчаним симфонијама јутра и надјачавао их, надјачао, да их посвема испије и оличи нечистом кестењастом бојом, те .., ко са шкрипања нокта о свилу, зубе .. „Како сте, неспретни, смијешни, ситни, мали, јадни. Идите да се покопате у ваше собе, да вас сунце не види и будите добри, послушни, прилагодни, чедни. Није то за свакога, није“.

Убијени, изнакажени набухли са руменила и .., оћутили се тако замрљани, најсвакидашњији.

„Да, да, они су замрљани. Њихове руке дирале су то и то,... па друга уда, све, све, све“.

И било им да смрвљени баце се један пред другога, да у у грцању, са немоћи плача, у очију исповиједи се све гледајућ у земљу и да побјегну гдје било један од другога, да се више никада не виде, не прозборе ни ријечи ..

И ко да би тјели један другому онако скрушени, малени да испросе онај свети, блажени, спасоносни „сутра, сутра... Пустимо сада, сутра, сутра, сутра...“

Инстинктивно споразумљени, тешко ко клада, малени голи, пузави, биједни, растали се без ријечи, без погледа.

Треба да се саберу, све ће да оставе за сутрашњи сумрак. Соба их гушила, пекла им дах и отишли су на сунце, вани, међ свијет, шареност, живот. Видјели се из далека и ко опарени,... е се нијесу видјели, изгубили се на супротне стране.

Треба исповиједи, треба, треба, треба. Најбоље је да се они не исповиједају усмено. Они ће све то једно другоме да напишу. Сада не ће, глава им је препуна свега, можђани да искоче. Они ће вечерас у предвечерје па ће лијепо, сабрано, паметно, обзирно да напишу.

И пуни поуздања чекали на предвечерје, да излију једном све то из себе. Они ће бацити писма у поштарски шкрињ, баш да за сумрака приме.

Прикрао се сумрак, латила се пера, али од искрене исповиједи није било трага.. Или не, они неће ко подли људи. Они ће лијепо да се састану сутра за предвечерја, па шта било да било.

Онако лијепо за предвечерја, које све и најгорега прима неким свечаним миром. За предвечерја када све велико и ниско љубичасти тонови помрчина знаду да изједначе. За предвечерја у крилу топлих, интимних „Аве Мариа“, када се са зграда и и колиба пуши весео, са крвавог сунца у пурпуран прах, окупани дим, те навијешта окрепу свим сусталим створовима, што се враћају са сунчаних поља набрекних жила и гаравих, испарених удова. Када, одвојен мирисом цвијећа што пушта за залаза сунца свој мирис, оћутиш да ти нешто човекољубивога, широкога, гостопримнога улази у душу.

Они ће за тих часова да се један другоме исповеде и то без отезања, стално, стално, сутра, сутра. Да изгледају при том шт : свечанији и испаћенији, они се ноћас неће забављати. Што касније отићи ће у кревет, вечерас и сутра, мало ће јести и читаће што озбиљније књиге. Гледаће да не мисле један на другога, да могу свјежом импресијом да започну.

Није могуће више, није... Та несретна лаж, претварање, затајивање и немоћ за све шта се око њих збива. Тај пусти контраст између њиховог живота и оног другог на сунцу, киши, олуји, мјесечини, свугђе, свугђе. Међ људима, женама па и животињама. Тај контраст са оног другог искреног живота, слободног живота, гдје дугове примаш и плаћаш властитим рукама. Са живота, гдје сам властитим силама ствараш и према твојој вољи, расположењу, овијаш властити свијет; гдје сам владаш својим гријесима и добрим дјелима дижеш се над њима и настојиш да их свијесно, без црвенила подносиш.

И сутрадан састали се за предвечерја. Састали се ко окривљени и без ријечи, сједили дуго, дуго, све чекајућ ко ће први да започне. Напето упили један другога у зјене и бдили над најмањим кретом, да се укочили ко кипови, да им од састављања даха набухло лице, осушило се и затворило грло, очи набрекле ко послије плача, усне се стегле, а нос оскакао ко

натекао. Како би били сада смијешни да проговоре и ријечи. Какова би врст гласова из њихових грла изашла.

Али то је ипак више немогуће да се издржи. И ко да се питали изваљеним, скуханим очима „Јесмо ли више готови, јесмо ли више шта опазили, знамо ли шта? Добро, добро, говоримо, чему крити, варати. Докончајмо то сада, докончајмо. То је грозно, јадно, то убија, убија...“ И инстинктивно обадвоје се на-кашљала да даду грлу обичан глас, а погледи им узрујани, тешки, маглени, расијани, склизнули низ прозор.

И нису нашли ријечи. Све што би се морало да исповиједи ко да су већ одавна, у почетку њихове љубави казали и дали већ одавна рачуна, и како обилата рачуна.

А, па нека вода носи како зна. Можда и није све то тако страшно. Та они су вични да од свега праве куле. Не, не, они неће тако један другога више да умарају, јер они се збиља воле, па ће сутра да све то удесе без одгањања. И обоје ко ужурбани са неког посла, преко обичаја раније се опростили. Обећали састанак сутрадан у јутро, и у исти час одучили не доћи. И тако ће доћи лакше до исповиједи, када се буду оправдавали са одсуства.

И ове вечери мајка је отишла у посјете и к њој је пришао хладни студент. И она није могла да се брани, да се одлучно бори. Она није знала како би да наједанпут све то прекине, када се већ једанпут без скањивања подала. И подавала се, ипак некако сналазећи се у том свијету, животу, као судбини досуђеној само узвишенијим, изабранијим душама. Она непокварена, пуна чувства и свега, свега, и можда више него ико други, подала се из неког узвишенијег циља и ето сада не може да се ослободи... Нема па нема снаге... Па и то ће једном свакако да се сврши. Боље да се све то само по себи ријеша. Она није крила, није, није, није. Можда ће једном и то црвенило да оде, тај ће одношај да је још више обогати искуством... Да пређе свагдашњост и учини је равнодушнијом, слободнијом, као и друге жене, те их је она видела на улици, гдје само свјесно без руменила, шетају; није све тако страшно, није. Кад она непокварена може све то да поди ша. Треба јој шта више искуства, треба. То јој је једино уточиште, да доминира на свим догађајима свог живота, да може свему да даде рачуна.

И та њезина расположења са пустих оправдања, та расположења те је стварало све већом и већом, узвишенијом жртвом, полагано пунила је неким моралом, моралом промозганим њезином властитом крви, мозгом, живовањем... Та пуста оправдавања довела је некој лагодној самосвијести, да је сама почела себе да проматра у неком новијем свијету. Ко да је наишла на

траг неке животне мисије. Она не може више тако. То је гуши, млати, мрцвари, гони са стола, посгеље, собе, шетње, читања, свега, свега, свега... Од пустих унутарњих узрујавања играле јој ноге, титрале жиле по рукама, мукла нека струјања трнула јој глежњеве и утробу, а глава тешка укочена као да је у бунилу, као да се у лубањи све нешто живога, змиоликог све непрестано верало, могло и пузло, дражило и непрестано ударало у затиљак, тражећи да изађе вани на зрак, зрак и зрак. Све је то некад гонило да иде, да се негдје искали, да нешто гњечи, мрви ногама. И сваки предмет, мисао, успомена, тек летимично би се склизнула о тај хитри, напети, ужарени, котач, те се врти и врти и врти. Једино њезин драги схваћао је, прочућивао тај њезин узвишени пријегор, ту трагику, те је само душе пјесника знају таковом да прикажу. Па да! она је утјеловљења трагика. Како не би била! Истина она је различитија од оних истакнутијих јунакиња, те их замишљали у пустим романима, драмама, новелама, и шта ти она све зна. Она је различитија у тому што види мало ошире око себе него ли оне, посједује више проицавости и зна да се помоћу властитог мозга прилагођује појединим тешким, па и најконтрарнијим ситуацијама живота. Више умије и бдије над сваким и најмање својим мигом. Неће она са свега тога — пропасти, неће, не може, кад је богме свијесна свега својега. То није никако могуће! Одкуда? Како? Како могу да причају о пустим жртвама лакоумности, завођења? Ко да су све то птице тек никнутих крила, те ће несвијесно, немоћно да се подаду оној тако званој „ручетини живота.“ Баш, пусте ли ручетине! Како је она није оћутила? Није је оћутила јер све што је урадила, урадила је својом вољом, свијести, мозгом... и о тој ручетини код ње не може да буде говора... Па и прича о тој љубави. Ко да је то мала, танковита тек пропувала јелица, на тешком судару буре. Каково све име не можеш да дадеш тој блаженој љубави. На пример она својој могла би по свему слободно да даде по све друго име, друго тумачење... На примјер да је он оставио, да је не би више посјетивао исто да би он и умро, она стално не би могла да очајава. Можда не би ни сузе пролила, не би се ни жацала вјеселе пјесме, игранке, концерта, игре с мачкицом бијеле прољетне хаљине... А она да ипак уза све то воли и воли. Шта се све не прича... То су болесне, неискусне, наивне женске, без мозга, без себе. Како је она далеко од њих. Ево да би је и сутра он оставио, она би то мирно примила. На концу конца она зна да се на све приправља. Па шта би њој живот?! Ако је драги остави, он је добар и неће да је излаже, оговара. Ако је остави они ће са свим тим да остану добри

и паметни. Он ће је по свој прилици и на шетњи поздрављати и надаље држати до онога што је она све с њега претрпила.

Ево кад би је овакова самосвијест, ово садање тријезно распоређивање и умовање могло онако да подсјети сутра пред вечер, када буде он ту. Ова мирноћа, лакоћа, тријезвеност!... Како би то лијепо изгледало. Како би морала изгледати заносна, узвишена та њезина историја. Настојаће да сутра шта више тако све расуђује, избегавајућ мрачнија расположења... Она као паметна женска, у главном, приправна је на све, све и све...

И текао дан за даном једнолично, монотono. И ницале и ницале пусте одлуке, себична оправдавања. Састајали се све рјеђе и рјеђе ко оптуженици. Ко да немају послије свих оних пустих мисли и одлука више на то ни права. Сусретаји и растанци бивали све неспретнији и неспретнији, пуни лажних извињавања.

Ипак све се може да трпи до неке мјере... Залуду све то. Они би хтјели оно нешто што се ширило, дизало међ њима да сруше, да ногама, рукама, читавом снагом свог тијела, душе, мозга, срца, да оборе, сразе са земљом, али када се нешто рукама опипнути не да. Када је све то превише мутно, етерично, за њихов мозак, душу, носи им самосвијест и снагу. Али они су паметни и већ ће сами то да увиде. Та не састоји се вољење само у састајању, загрљајима, пољупцима и шетњама.

III.

И једног дана без ријечи, без ичега удаљили се, да се више никако не састану.

Он је једнако на шетњи поздрављао и она му лијепо, пуна захвалности одвраћала. Њихови погледи и гесте ко да су казивали: „ипак смо ми паметни. Ништа за то ништа“.

Ипак љубоморно вребали, један на другога, да ли ће тргом да кокетирају, како ће да се понашају. Ћутили се слободнијима, да су могли један другога да проматрају, онако из радозналости тражећи промјене. Он је знао кадкада да је крадимице допрати и до куће. Она држала се прама свакому резервирано. Зар да се у његовим очима умањи, снизи са оног узвишеног пиедестала, те је он још и сада на њему гледа. Њој је стало до његовог мњења, и то јој је знало да пода весеља, задовољства, да у часовима каквог разочарања, несмиљене збиље, разнесе све оно и она се оћути онаковом каквоом је он замишља.

Њихово понашање и сада као да је увијек било под неком маском. Избјежавали се на бучнијим забавама. Било јој је криво

и знала би крв да јој удари у главу, кад би га видјела у друштву пријатеља где се смије и забавља. И он са њезине гримасе знао би да се жацне и угризе за усне.

Треба да изгледају што скромнији и честитији, да шта боље оправдају растанак.

Често путем најближих сусједа опрезно су пропиткивали један за другога и сваки јачи, тежи догађај у њиховом животу тешко их се доимао.

И опет ко да се све повраћа на старо.

Док се наједанпут она није зажелела нових људи, нових гласова, сусједа, свега новог.

И одлучила с мајком у велеград.

У новом граду међ новим створовима биће јој лакше.

Тамо узајамнији друштвени саобраћај, живљење сопственим животом, све ће то да је потпуно промијени. Тамо ће барем моћи да удешава живот како она хоће. Овде је све грозно! Ено кад би примала чак у руке и малену ружичасту мушку дјечицу, и онда би је руменило пред мајком тог дјетета знало да облије. И са дјетета ћутила је обзире и великом опрезности, тактиком стављала га на кољена и зарумењена заносно би љубила зрцало његових небеских млијечних очију, баршунасте, свјеже, сочне јагодице... Збуњена са свакојаким комбинација побјегла би с њиме у собу, заносно, силно, стискала га на своје груди, ривала му главу и ручице у своја њедра. До тога је више дошла, и она је, уф, како је то ужасно! уз тог дјетета нешто јачега, мужевнијега сугерирала и прама ситуацијама комбинација, љубила то невино дијете, то једино искренога што на свијету има...

Тамо ће барем моћи да удешава живот како она хоће... Та њезине очи, мозак, отворени су сада ко пучина небо... У свијет, у свијет, далеко, далеко од свега овога.

Паметна је и лукава она, па ко ће је шта?!...

Изљубила се по последњи пут са својим деранчићем студентом и ко запечат вјечне шутње, дишкреције, заносније него икада, љубазније него икада, подала му се и заискала још једанпут најсвечанију заклетву са њихове тајне. Пред њим је и плакала, настојала да га шта више задужи неком врсти тужне, патничке, прегорљиве, трагичне исповиједи. Послије тога свега апсолутно је немогуће да је он изда. Управо морао би да буде утјеловљена живина!

Како се само мужевно, мудро и тријезно при томе држао деранчић. Високо, усправно држао главу, као да би хтио да покаже: Та не видиш ли ме!

Зар није ти доста сјај мојих очију, те искрено гледају

у твоје зјене, моје чврсте несломљиве шије. Схваћам јасно то, схваћам. Нијесам више дијете, не. Знаћу да се одужим.

И он је послје свега пољубио и казао „хвала“, да са свега тога мужевно издржи сузу и енергичном кретњом, као усађен, одлучног корака и гесте, изгуби се у своју собу.

И слиједићег дана она је отпутовала. — — — — —

Како су послје свега тога дубоко одахнули.

Сада ће они да свуку са себе старе, одрпане, посивјеле хаљине: Све, све, од пете до тјемена!

Нови живот. ново сунце, зрак ноћи!

Неће они смјети више да се виде у том новом руху, ни за бога! То би било кадро да их изравна до црвичка. Јок!!!...

Ипак када би могли онако из ћошка, из помрчине да прате узајамно по који свој миг, кретњу, понашање; да завире у кутиће срца, душе, мозга...

— КРАЈ. —

Јосип Регали

М А Т И

— РЕЉЕФ —

Позни јесењи ветар дувао је већ неколико дана, и у убогом сеоцету као да беше све изумрло. По друму није се видело ни живе душе, само би се с времена на време чуо влак како брзо протутњи и изгуби се у диму и даљини.

За неколико дана, па су наступили велики хришћански празници. Последње ноћи отпоче падати и снег, па ношен јаким ветром беше направио читаве брегове од сметова. Димњаци и кровови једва су се распознавали у снегу тек толико, у колико су дим и топлота оставили по њему гараве млазове и леденице. Снежне пахулице падале су тако густо, да се није могао распознати ни један крајичак неба.

Тога јутра беше устала старица раније, и ужегла ватру. Уредила је постељу и села крај огњишта, у једном углу собе, и заронила своје збркано лице у сухе кошчате руке. Коса јој је била бела као снег, а очи, оне, некад тако светле и ватрене очи, биле су још непрестано крупне али упале и готово безизразне. Њено увело лице било је налик нежном цвету, које је покапала јесења слана. Отворише се врата, и у собицу уђе жена средњих година.

— Катра, да ли можемо отићи после подне до Светог Мартина? упита старица.

— Немогуће је мати, просто немогуће изаћи из куће. Зар не видите, каква је мећава. Данас нећете моћи на гробље.

— Снег? Зар је тако много нападао?... Вероватно да није баш тако страшно. Пробаћемо...

Потом се замисли, и паде јој тешко при помисли, да неће моћи отићи. Видела је и сама, како је на пољу, и да ће бити тешко отићи до гробља Св. Мартина. И онда је се узела сећати свега. Како је то некад све било: кад је њен Јанец био мали и весело скакутао око ове сад готово пуне кућице. После је Јанец одрастао и отишао са оцем у надницу. У почетку је био обичан надничар на железничкој прузи, радио је све што му се заповедало. После је узет стално у службу, за настојника. Тај дан, кад је он постао настојник, био је за њу највећи празник у животу. Кад се Јанец враћао кући, у плавом оделу, са малом капицом на глави, мало нахереној у страну, здрав, млад задовољан и поносан, она је била увек у неком грозничавом узбуђењу. Она је ишла од куће до куће, од познанице до познанице, и свакоме је причала, како је њен син постао настојник. Ту у тој собици она је живела само за њега, и сваки тренутак испуњавала само мислима о њему. Око подне она би одлазила на какво скривено место близу пруге, и одатле је посматрала. Била је ван себе од радости. Долазило јој да викне на глас, колико игда може... Видите, људи, видите, оно је мој син!

Али та њена радост није дуго трајала. Њен Јанец одједанпут поче помало покашљивати. Његово лице, које до тада беше као расцветана ружа, поче бледети, и свакога јутра бивати све блеђе и блеђе. Његови округли образи издужише се, и на њима се осенчише вилице и кости; на његове ватрене очи превуче се некаква маглица. Његов корак и ход не беше више тако срчан и одважан, како га је она навикла гледати. У вече, кад би дошао кући, грчио је се од неке потајне језе, и дисао убрзано и тешко. Њено срце је се растрзало од бола и стрепње, она по целе ноћи не би ока склопила. Није га хтела питати, како му је, да га не би увредила, јер је знала, да ће му бити теже, кад сазна, да и она зна, да је он болестан.

С пролећа њега болест обори сасвим, и у сусрет лета и пролећа, кад је у пољима зарудила пшеница и кад су се расцветале булке, он једнога дана сврши. Оно време, док је он мртав лежао на одру, и она је управо била мртва. Она није видела шта се догађа око ње. Она није пустила ни сузе, ни јаука од себе, она није могла проговорити ни речи.

Тек када је угледала крст над његовом хумком, њој је пукло пред очима, и она је онда видела све: онда јој је било све јасно. Један дубок уздах, који јој се отео, и испунио њено целокупно биће на свагда, било је све што јој је иза тога остало. Тужна је то прича, стара, вајкадашња прича, о љубави једне матере, која је имала сина, па га је изгубила.

Прича која је толико пута поновљена, толико пута препричана, али још недопричана, јер је то немогуће.

Од тога тренутка она је заћутала и једина јој је брига била, да свако јутро оде на гробље Св. Мартина, и да тамо види гомилу земље, под којом лежи све њено благо.

Данас је нападао снег, и није могла отићи. Зар је то морало данас бити? Старица устаде и приђе прозору. Може бити, да се ипак може отићи бар до гробља. Може бити, да су људи угазили и направили пртину? Ипак, покушају.

У подне, кад је отишла Катра, она се уви у шал, и пође. Дуго је ишла и пробијала се кроз снег. Док није стигла до скретнице, где је, чувар пруге са шубаром, натученом преко ушију ходао тамо амо. На скретници је висно државни грб, упола засут снегом. Са северозапада дуну још јаче ветар. Она пређе преко друма и зави путем који води гробљу. Ноге су јој дрхтале и она је се тетурала као пијана. Најрадије би села, да се мало одмори, али нешто ју је гонило напред. Још мало, па ће стићи. Пошла је, па зашто да не иде до краја. У даљини је се чула тутњава воза, који се све више приближавао. И онда је се сетила, како је на тој прузи толико пута очекивала сина, доносећи му ручак.

Она је одлучно ишла напред. У очи јој је засипао снег, а по убрчканим образима резао је студени ветар. Широки пут допирао је до самих гробљанских врата. По лепом времену та су се врата видела, за једно са великим анђелом од бронзе. Старица је застала, окренула се и погледала неће ли угледати влак.

Уједанпут неко је дохвати за раме, и ослови: „Мати, да нисте пошли Св. Мартину?“ То је била једна њена познаница. „Данас је затворено цео дан. Ја сам већ била тамо“.

— Затворено? упита преплашено старица.

— Да, пођимо кући, узалуд би ишли тамо.

Старица болно одмахну главом. Разумела је. И да оде, не би могла ући, и не би могла видети сина. Не може ни гроб да му види. Можда га никад неће ни видети. Стара је, и ко зна, сваки час може умрети. Погледала је низ пут. Ветар је носио сув снег и наносио у сметове читаве облаке. Њен јадни Јанец спава тамо горе. На њене очи грунуле су сузе и полако клизиле низ старо, смежурало лице и мрзуле се на њему.

У том је и влак протутњао поред њих, и њу је обузело неко чудно осећање. Гле!... па она канда нешто види. Ено, кроз врбе, као да се неко приближује. Човек! Накривио капицу у страну и приближује јој се, крепким, мушким кораком. Ено, већ види, како му из ноздрва и уста бију млазови зимске паре. Сад стаде, и опет пође... али... он као да се не миче. Голе гране дрвета повијају се час горе, час доле, као да му се клањају. И ако је хладно, он је своју блузу раскопчао и накривио капицу. То је Јанец, Јанец!... Њен мили, њен слатки Јанец! Ено, у руци

му је црвени барјачић, који се лако лепрша од ветра. И тај барјачић, као да порасте у часу и обави га свега...

Старица се била окаменила, али је у истом тренутку узео њена познаница под руку. Неки људи, који су туда прошли, застали су за часак, али су се брзо разишли. Познаница ју је повела кући, старица је за све време ћутала и гледала преда се. Тупо, и безизразно гледала је она преда се, и одмахивала главом. Она није видела ништа друго до слику свога сина, а у срцу је осећала неку лакоћу, и цело њено лице сијало је од тога блаженства.

Стигла је кући. Сваки делић тела бридио је и болоо је. Она је осећала, како се у њеним жилама мрзне крв, и сва је се тресла у грозници. У глави јој је нешто бучало. Она се није много обазирала на све то. Ћутала је и у свести изазивала слику њеног Јанеца. Зарекла је се да те зиме не иде више на гробље. Остаће код куће и непрестано ће се молити за покој душе његове. Обузела је нека жалост, неизмерна туга, коју осећа само самохрана мати, као и жеља да већ једанпут склопи очи за навек.

Истог дана по подне, осетила је јаке болове у глави и у мозгу, али је она ћутала и трпела. Није видела скоро ништа, и чинило јој се, као да су јој очне јамице празне. Као да је неко боду ситним иглицама по очима, тако је осећала. Кад би је пустили болови, она је једва назирала кроз светлост предмете око ње. Погледала је на прозор, од куда је допирала светлост, и осетила је, да отуда светли јаче, али ништа више. У часу, све би се око ње учинило као да је превучено неком црвенкастом маглицом, која је треперила. По том би јој пред очима бивало све тамније и тамније. Било јој је тешко, и она би тако радо некога зовнула, али није могла.

И онда би је обузео страх, од тога мрака, који јој је непрестано лебдео пред очима. А ако то остане непрестано тако? Та мисао синула јој је у глави. И онда је почела шапутати молитве за Јанеца, чија јој је слика непрестано лебдела у свести. И онда је се почела опомињати прошлости. Сетила је се дана, кад јој је умро муж, и кад јој се учинило, да јој се приближује нешто страшније. Та црна слутња, уселила се у њену душу. Хтела је се отрести тих мисли, који су је доводили у искушење, али није могла.

Доцније почела је осећати, како је нешто боду и гризе у очима. Било је то онога лета, управо, кад је Јанец почео чаврљати прве речи. По смрти мужевљевој радила је и дан и ноћ. По читаве сате, она би према лојавој свећи шила бело рубље да има што јој треба за њеног Јанеца, за њену сву и једину наду. Није готово ни спавала. Много пута дочекала је и подне, са шавом у рукама, и придремала по који тренутак. Па после... Колико ли је ноћи пробденисала над болесничком постељом свога сина. Онда су је опет почеле болети очи, и она их је сваки час прала хладном водом. Било јој је боље, али, она већ није имала здраве очи.

Тако је премишљала старица. Умирила се мало, кад се сетила сина. Ох, кад би само могла видети оне жбунове цвећа, које је посадила на

његовом гробу да му миришу и да му усамљеном не буду дуги часови, било би јој лакше!

О, помози ми, Мајко Божија, царице небеска! Колико пута је она отворила срце пред њом, и она би њене молитве увек услишила; добра Богомајка, тамо у дубини тамнога олтара окружена кандилима, чији се тром прелива сав у драгом камењу. О, она ће је опет замолити за помоћ.

Неко пријатно осећање обузе старицу: поћи ће у цркву, и кад се буде враћала, њене ће очи опет бити здраве. Поћи ће сутра. — и ту се сети: па, сутра је Јанецов рођен дан. Ја бих то заборавила, па не бих ни ишла на молитву.. Хвала ти Богородице, ти си ме на то опоменула.

Другога јутра пошла је од куће слаба и болна. Али она није осећала ни хладноће ни тешкоће. Њом беху овладала нека блажена осећања, која су је гонила напред. Пред вратима црквеним тискало је се много света, и њу би одгурнули, да јој није помогла једна девојка, која је ишла пред њом и уведе је пред олтар. Стала је, згрчено и побожно, и посматрала кипове пред собом, а на лицу јој се разливао неки блажен осмех, пун топлине. Чинило јој се, као да је на небесима. Кад је дошао свештеник, није ни приметила, тек кад је почела миса, видеда га је. Кад је почело да звони, она је се пуна самопоуздања гувала својим кошчатим рукама у прса, и топло се молила Богу за душу свога сина. По том је наслоњена на сто, пала у неки занос, и сањала о старој, тако старој и препричаваној тужној повести: о мајци, која је изгубила свога сина јединца. Подигла је главу, и учинило јој се, да види мале, крилате анђелчиће, са злаћаном косицом, исто онаком, какву је имао Јанец кад је био мали. Подигла је очи небу, и молила им се, да буду добри њеном добром сину.

У том јој паде молитвеник из руке, и кад је се већ свршила миса, она примети, да јој га нема. Људи су се већ почели разилазити из цркве, а она је непрестано тражила молитвеник. Гледала је предајсе, околу себе, али није видеда ништа. А то је био молитвеник, што га је њен Јанец држао у рукама на последњем часу. Колико га је она због тога волела и чувала! И, за чудо, сад баш, кад није се молила за себе и за своје здравље, већ само за њега, за Јанеца, да изгуби тај молитвеник! Гледала је на све стране, а пред очима као да су јој играле неке црвене пегице, и она је најзад без наде села. Погледала је на крилате анђеле, а у један мах, досетила је се: можда су га ти анђели узели, да га однесу њеном Јанецу. Ох, само, кад би то било, па тога часа да умре, јадна мати!

Кренула је се из цркве, која се већ била испразнила. Један стари господин, придржао је врата, док је она излазила. Она је у души осећала неку благу топлину, јер је се молила за њега, за свога сина. Гегуцала је полако шумним и живим путем, око ње је се тискао свет, али она није видеда никога.

Дуго је тако ходила. Пут је био смрзнут, а вртови засути снегом. Густа бела магла обавијала је сву околину. Напрегла је очи, и по све-

тлости, тражила је да сазна, које ли је већ доба. У том је зазвонило подне. Радници су опет поврвили путем, и он је оживео.

У тај мах старици се учинило веома добро. Глас звона је на њену душу утицао као благи мелем. Чинило јој се, као да мати божија говори кроз њих и теши је. Било јој је топло, и нешто је се умирила, и чинило јој се, као да плива по зраку... повела је се и пала.

Радници и раденице одмах се окупише око ње. Познали су је. По том су је однели кући. Суседи и суседке седели су мало код ње, па су је оставили саму.

Било је све тихо. У соби је владала нека свечана тишина, и призрак спољашње белине од снега одблескивао је на белим собним зидовима. Старица је лежала на постељи непомично, бледа и једва је дисала. Њена измучена глава лежала је заваљена, а по збрчканом челу рудило је неколико капљица крви, од пада. Беле као сребро ретке власи, кружиле су њено бледо чело, на коме се оцртаваше, не толико болест, колико нека прикривена срећа.

Пред вече, дошла је и Катра. Упалила је светлост и метнула на сто поред постеље болне старице, која ништа то није осетила.

Пала је ноћ, тешка зимска ноћ, и старица је сањала. Била је у врту, под расцветалим јабланима. Видела је опет Јанеца. Био је већ порастао, и наједном дошао. Послала га је, вели, сама Богомајка с неба. Он је се слатко и умиљато на њу осмехивао, и гледао је лепим, светлим очима, као света Луција из олтара. Био је у неком сивкастом облаку, а околу њега зрачила је светлост. Он јој је пружио руку, у којој је она видела леп сребрни крст. Ох, кад га је угледала, сви болови у очима и у глави утишали су јој се. Онда ју је Јанец пољубио у чело и ишчезао. Духнуо је ветар, и јаблани су зашумели, стресајући своје китњасте ресе. Онда је зазвонило, тако јасно и тако лепо, као на Васкршње јутро.

Позно, идућег дана, она је се пробудила али није видела ништа. Опомињала је се само Јанеца, и да је говорила с њим. Усправила је се у постељи и пипала око себе. За мало, па је се почела опомињати свега. Учинило јој се, да је, дуго, врло дуго спавала. Ко зна, можда је ово још ноћ! И онда је почела дозивати Катру. Викала је гласно и неколико пута, али јој се нико није одазивао. Мора бити да је била ноћ, или, ако је дан, онда Катра није код куће.

У њену душу уселила је се црна и мрачна слутња и страх. Да, дан је, а њој је непрестано вечита ноћ, црна, тамна, тамнија него до тада. Почела је пипати око себе, и најзад сухе, кошчате руке, подигла је небу, и зајецала:

Ја сам слена!... Ох!

Са словеначког, Милорад М. Петровић.

ЛИТАВСКА КАЖА

Велики госа бејаше Сунце које је светлело над стародревном Литавијом и које је јездило кроз сва небеса колима, која су возила три велелепна хата, од којих један беше сребрн, други златан, а трећи сав од брилијаната. А двориле су га две небеске принцезе: једна је била зора, која је имала прсте као у руже, а друга је била вечерња звезда са злаћаним власима.

Име прве кнегињице беше Аушра, име друге Вакарина.

Млада мома, која ноћу сніваше мирисни ђурђевак, чим је се појавио плавкасти освит, истрча на Нумин праг и пружајући руке ка Истоку, збораше:

— Аушро! О, Аушро!

Покажи се земљи, и испреди из ноћи дан!

Потребно је због цвећа!

Али Аушра, помоливши један крајичак свога ружичастог чела изнад земљиних бедема, рече:

— Не могу се још појавити! Морам ватру распламтити за Сунце, господара мога!

...Седи деда, коме је досада старости од једног дана три стварала, упути свој замагљени поглед према Западу и са Нуминог прага преклињаше:

— Вакарино! О, Вакарино! Помоли се на земљу и испреди ноћ из дана! Потребно ми је да заспим!

Али Вакарина, блештећи изнад земљиних крајева својим злаћаним коврцама, рече:

— Не могу се још појавити! Морам да разместим постељу Сунцу, господару моме!

И млада мома и седи деда клели су леност принцеза. Али кад наста дан, она не нађе цвећа, јер су га прегазиле дивље звери; а кад наста ноћ, он не заспа, јер на његове очи сведе се горка жалост и одне му сан.

Сунце пак, моћни господар, без прекида и победнички јездијаше кроз сва небеса у колима, која су возила три хата, којима од брилијаната, сребра и злата не ишчезе ни један атом блеска — и ако је мома плакала над упропашћеним цвећем, а деда је тужио за жељеним сном, што га из очију исиса горка, чемерна жалост.

У албум г-ну Н. Н.

....Некада сам мислио да знам, али данас не удем ни да нагађам, шта је то чиме се задобија срце људи и осмејак судбине.

Искуство ми је замрачило живот мишљу да је Анђео среће неумољиви противник Анђела Правде.

Па ипак маштања су за душу то, што је за дрво благотворна маховина која га штити од студених ветрова. И зато још маштам покаткада, да можда ова два противника Анђела често затварају очи пред избраним главама.

Некад сам мислио да знам, али данас не смем ни да нагађам, шта је то што је трајно на земљи.

Искуство ми је живот помрачило мишљу да дух времена прерађује огањ у згариште а сузу у бисер. Па ипак маштања јесу за душу то, што је за траву свелу од жеге свежи извор што вечито жубори.

И зато још маштам о томе како покадкад у срцима избраних успева цвеће бесмртних осећаја.

Желим Вам да се Ваш Анђео Среће и Анђео Правде измире и да Вас тек тада прате кроз живот, а молим обадвојицу да ме обдаре Вашим трајним, братским пријатељством.

С пољског Ружа Винавер

Кнут Хамсун

ГЛАД

РОМАН

Трећи део.

(12)

— Хоћете, — рече она.

— Кад?

— Не знам.

Ђутање.

— Зар нећете да скинете вео само за један једини тренутак, — рекох ја: — да бих могао видети с ким сам говорио? За један тренутак! Да бих могао видети с ким сам говорио.

Ђутање.

— Можете ме сачекати овде у вторник увече, — каже она. — Хоћете ли?

— Хоћу, мила, само ако могу!

— У осам часова.

— Добро.

Ја превукох руком по њеном огртачу, отресох с њега снег, само да бих нашао разлога да је се дотакнем; бејаш срећан што осећам њену близину.

— Дакле, ви нећете о мени да помислите што одвећ рђаво, — рече она.

Она се понова осмехну.

— Не...

Одједном она учини један одлучни покрет и забаци вео на чело стојали смо и за тренутакак гледали једно друго.

— Илајали! рекох ја.

Она се издиже, обави рукама мој врат и пољуби ме у усне. Један једини пут, брзо, вртоглаво брзо, право у усне. Ја осетих како јој се дизаху груди, она је испрекидано дисала.

И она се одмах изоте из мојих руку, викну: — „Лаку ноћ!“ — задихано, шапато, окрете се и отрча уза степенице, не рекавши ни речи...

Улазна врата се затворише.

Сутрадан снег је падао још силније, тежак, помешан с кишом снег, крупним пахуљицама које су падале на земљу и претварале се у блато. Време је било оштро и хладно.

Пробудио сам се врло рано, са страшном збрком у глави од јучерањег душевног узбуђења, са срцем опијеним дивним сусретом. У своје усхићењу, неко време лежао сам отворених очију и замишљао Илајали напоредо самном; ширио сам руке, грлио самога себе и љубио ваздух. Најзад устадох, попих нову чашу млека и наскоро после тога поједох један бифтек, и више не бејах гладан; само су ми нерви понова били силно узбуђени.

Пођох к једном трговцу готовог одела. Пало ми је на ум да бих, можда, по јевтину цену, могао добити какав изношени прслук, само да обучем што испод блузе, свеједно, шта било. Попех се уза степенице до трговине, нађох један прслук и стадох га загледати. Док сам се с тим занимао, поред мене прође један познаник; он климну главом и викну ме, ја обесих прслук и приђох му. Он беше технички чиновник и иђаше у канцеларију.

— Хајде да попијемо по чашу пива, — рече он. — Али само брже; немам кад... Која је оно дама са којом сте се шетали синоћ.

— Слушајте, — рекох ја, љубоморан већ на саму његову помисао, — може бити она је моја драгана?

— До врага, — рече он.

— Да, то се решило синоћ.

Потукох га једним ударцем, он ми је безусловно поверовао.

Слагао сам га да бих се одвојио од њега; добили смо пиво, попили и отишли.

До виђења!... Слушајте, — рече он одједном: — ја сам вам дужан неколико круна, и стид ме је што вам их још нисам вратио. Но добићете их за најкраће време.

— Хвала, — одговорих ја. Но знао сам да ми он никад неће вратити тај новац.

По несрећи, пиво ми је одмах ударило у главу, обузе ме велика врућина. Мисао о синоћном догађају потпуно је владала мноме, готово ме сасвим збунила. Ако она у вторник не дође! Ако је она стала мерити све то, односити се с подозрењем!... Односити се с подозрењем према чему?... Моја мисао одједном потпуно оживе и поче се вртети око новца. Уплаших се, ухвати ме самртни страх за себе. Крађа ми изиђе пред очи са свима својим појединостима; видео сам дућанче, тезгу, своју мршаву руку, када сам узимао новац, и пред очи ми изиђе радња полиције, када се она појави да ме ухвати. Лисице на рукама и на ногама. Не, само на рукама, може бити само на једној руци; канцеларија, протокол дежурног, скрипање његова пера, његов поглед, његов опасни поглед. Е, господине Тангене? Засебна ћелија, вечити мрак...

Хм! Ја снажно стегох песнице да бих се охрабрио, иђах све брже и брже и стигох на Велики трг. Ту седох.

Доле с детињим шалама! Ко би могао доказати да сам крао? Осим тога, трговац неће смети да диже ларму, чак и ако се сети како је ствар текла: њему је и сувише било стало да сачува своје место. Никакве ларме, никаквих сцена, смем вас молити!

Али ти ми новци ипак делимице отежаваху џеп и не даваху ми мира. Почех испитивати у себи и најочигледније утврдих да сам раније, у оне дане када сам патео од чисте савести, био срећнији. А Илајали! Зар је ја својим грешним рукама нисам увукао у своје благо? Господе, Господе Боже мој! Илајали!

Учиних се сам себи одвратним чудовиштем, неочекивано скочих и пођох право продавачици колача код апотеке. Могао сам још спрати срамоту, још није било времена, показаћу целога свету зашто сам способан! Уз пут спремих новац, држах га до последње парице у руци; нагњох се над карлицу женину, као да сам хтео што да пазарим, и, не мислећи дуго, стрпах јој новце у руку. Не рекох ни речи, одмах одох.

Како је чудно уживање понова остати поштеним човеком! Моји празни џепови нису ме више узнемиривали, било ми је пријатно што сам опет чист. Строго размисливши, сав тај новац, у ствари, стојао ме је много тајне горчине, ја сам се збиља сећао њега са сталном дрхтавицом; ја нисам окорела душа, моја поштена природа била је помућена ниским поступком, хе-хе! Хвала Богу, узвисио сам се у својим рођеним очима.

— Следујте моме примеру! — рекох ја и гледах на трг који је кипео од света: — следујте моме примеру! Ја сам усрећео једну стару, сироту продавачицу колача, зар то није дело; она је била у безизлазном положају. Вечерас њена деца неће лећи гладна.

Опијен и нервозан, ишао сам улицом и васкрсавао. Радост што могу поћи Илајали као чист и поштен и гледати јој право у очи, у моме пијанству сасвим ме је раздрагала; нисам више осећао ни најмањег бола, глава ми беше ведрa и празна, чинило ми се да ми на раменима сија глава од чисте светлости. Хтео сам се шалити, бацати чудновате шале, преврнути сав град, направити ларму. Целим Грендсеном понашао сам се као луд; у ушима ми је лагано шумело, и нека опојност правила је наред по моме мозгу. Одушевљен безумном одважношћу, одлучих се да саопштим колико ми је година једном служитељу који уосталом не рече ни речи, да га ухватим за руку и пажљиво му загледам у лице и поново га пустим, без икаква објашњења. Разликовао сам нијансе у гласовима и смеху пролазника, гледао за птичицама које су поскакивале предамном на улици, почео сам проучавати израз камења по калдрми и налазио сам у њему различне знаке и чудновате фигуре. И ево дођох на трг код парламента.

Одједном застајем и гледам у кочијаше. Они шетају унаоколо, коњи стоје, опустивши главе од рђава времена. Напред! — рекох ја и гур-

нук себе лактовима. Брзо приђох првим колима и седох. — Улеводд-
свејен 37! — викнух. И пођосмо.

Путем се кочијаш стаде окретати, напињати се и загледати у кола
у којима сам ја седео, заклонивши се. Да ли се у њему побудило подо-
зрење? Није било ни најмање сумње да је моје рђаво одело обратило
на се његову пажњу.

— Треба да обиђем једнога господине! викнух му ја, да бих га пре-
дупредио. И ја му убедљиво објашњавам да ми је неопходно потребно
да обиђем тога господина.

Заустављамо се код куће број 37, ја искачем, трчим уза степенице
чак до трећег спрата, хватам за звонце и вучем; звонце унутра чини
шест, седам очајних удара.

Излази собарица и отвара; ја обраћам пажњу да она има златне
обоце у ушима и црну пуцад не сивој блузи. Она уплашено гледа у мене.

Ја питам за Керулфа, Јокима Керулфа ако је могућно тако се из-
разити, који тргује вуном, једном речју, њега не треба мешати с другим.

Собарица врти главом.

— Керулф овде не станује, — каже она.

Она гледа у мене, спрема се да затвори врата. Она без икакве те-
шкоће савлађује то име; чинило се да она збиља зна тога човека, кога
ја тражим, треба јој, ленштини, само напоменути. Наљутих се, окретох
јој леђа и стрчах низа степенице

— Нема га овде! — викнух кочијашу

— Нема га овде?

— Не. Терајте Томтегаде, број 11.

Био сам у врло великом узбуђењу и делимично заразих њим и
кочијаша; он је, очевидно, помислио да се ствар тиче живота, и он одмах
пође. Силно је терао коње.

— Како се зове тај господин? — упита он и окрете се на боку.

— Керулф, трговац с вуном, Керулф.

И кочијашу се чинило да се то име није могло помешати с другим.
Да не носи блузу отворене боје?

— Шта? — викнух ја: — блуза отворене боје? Јесте ли с ума
сишли? Ви мислите, ја тражим чашу чаја? Та блуза отворене боје ја-
вила се у невреме, покварила ми целога човека, каквога сам га ја
замишљао.

— Како се оно зваше? Керулф?

— Па да, — одговорих ја: — шта ту има чуднога? Име никоме
није за пребацивање.

— Да нема риђу косу?

Врло је могућно да он има риђу косу, и када је кочијаш споменуо
то, ја сам одједном тврдо решио да он има право. Био сам захвалан
овоме бедном кочијашу и рекох му да је одједном погодио тога човека;

све је било онако како је он говорио; било би врло чудно, — рекох ја, — видети такога човека без риђе косе.

Очевидно, баш њега сам возио два пута, — рече кочијаш. — Имао је још чворноват штап.

При томе мој човек стаде преда ме, као жив, и ја рекох.

— Хе — хе, још нико није видео тога господина без чворноватога штапа у руци. У толико можете бити мирни, потпуно мирни.

Да, ствар је јасна, то је био главом тај човек кога је он возио. Он га је познао...

И ишли смо тако да су из потковица искре сипале.

У том узбуђеном стању ја ни за часак не губљах присуство духа. Пролазимо поред једног жандарма и ја обраћам пажњу да он носи број 69. Тај ме број поражава са страшном правилношћу, одједном се, као трн, забата у мој мозак, 69, тачно 69, нећу заборавити!

Ја се завалих у колима, сав плен најбезумнијих фантазија, скупих се под смоластим врхом, те да нико не види како крећем уснама, и почех идијотски разговарати сам са собом. Лудило бесни у моме мозгу, и ја му дајем на вољу, потпуно сам свестан да сам постао жртвом утицаја, којима немам снаге да се одупрем. Стадох се смејати, тихо, и страсно, без и најмањег повода, једнако још весео и пијан од двеју испивених чаша пива. Мало по мало моје узбуђење пролази, ја се све више и више умирујем. Осећам хладноћу у рањеном прсту и мећем га за јаку од кошуље, да га мало загријем. И стигосмо у Томгаде. Кочијаш стаје.

Ја излазим из кола, не журећи се, ни о чему не мислећи, изнемогао с тешком главом. Улазим у капију, идем у двориште, пролазим га преко, наилазим на нека врата, отварам их и упадам у помрчину, у неко предсобље са два прозора. Ту стоје два сандука, један на другом, у једном углу, и крај уздужнога зида једна стара, необојена клупа са наслоном, покривена једним ћилимом. Десно, у суседној соби, чујем гласове и детиње вриштање, а нада мном, на другом спрату, звук од гвоздене полуге која се кује. Све то ја опажа, чим уђем.

Врло мирно идем по соби ка вратима на противној стани, не журећи се, не мислећи о бегству отварам их и излазим на другу улицу. Гледам кућу кроз коју тек што сам прошао, и читам на вратима; „Храна и стан за путнике.“

Немам жеље да бежим, да се сакријем од кочијаша, који ме је чекао; врло спокојно идем улицом, без страха, не осећајући иза себе ничег рђавог. Керулф, тај трговац с вуном, који је тако дуго занимао мој мозак, човек у чије сам постојање веровао и кога је требало да посетим, ишчезао је из мојих мисли, испарио се заједно с осталим лудим измишљотинама, које су се, редом, појављивале и ишчезавале; он је треперио преда мном само као нека нејасна слика, неко сећање;

Што сам даље ишао, све сам више постојао трезнијим и трезнијим,

осећао сам неку тешкоћу и умор и једва сам вукао ноге. Снег је и даље падао крупним, влажним пахуљицама. Најзад изиђох у Гренландску улицу, код оне исте цркве, где седох на клупу да се одморим. Сви пролазници с велим запрепашћењем загледаху се у мене. Ја огрезох у размишљање.

Велики Боже, како бејаш унесрећен! Сав мој кукавни живот тако ме је начинио равнодушним и уморио ме да више није вредило труда борити се, да бих се одржао. Неуспеси су ме надвладали, били су одвећ немилостиви; ја сам био тако осетно разбијен, као бедна сенка онога, што сам некада био. Рамена су ми се искривила на једну страну, и стекао сам навику да се јако нагињем унапред у ходу, е да би, колико сам могао, олакшао грудима. Прегледао сам своје тело пре два дана, некако у подне, код куће, у својој соби, и за све време плакао сам над њим. Неколико недеља ишао сам у једној и истој кошуљи, она се шврснула од старога зноја и продерала кожу на трбуху; из ране је изишло мало кржаве воде, али ме није болела, било је само тако жалосно ићи с том раном на трбуху. Нисам знао шта ћу с њом, а она сама није хтела да зарасте; опрао сам је, брижљиво обрисао, па понова обукао исту кошуљу. Више ништа није се имало радити...

Седим на клупи и мислим о свему томе, и прилично сам невесео. Овај увели, готово безобразни израз мојих руку мучи ме, причињава ми непријатност; при погледу на своје мршаве прсте осећам дубоко раздражење, мрзим своје ослабљено тело и стресам се од неопходности вући га, осећати га на себи. Господе, само кад би се све ово свршило! Ја бих с радошћу умро.

Потпуно лишен поштовања самога себе, обешчашћен и понижен у својој рођеној свести, ја махинално устадох и упутих се кући. Путем прођох покрај врата на којима прочитах: „Покров код госпође Андерсен, код врата, десно.“ — Старе успомене! — рекох ја и сетих се своје пређашње собе на Хамерсборгу, мале столице за љуљање, хартија од новина код врата, огласа надзорника куле светлиље и свежега хлеба пекара Фабијана Олсена. Ах, у то време живео сам много боље, но сад; једанпут, преко ноћ написао сам један подлистак за десет круна, сад више ништа нисам могао написати, сасвим нисам могао више писати, моја је глава, чим сам покушао да радим, бивала празна. Па, све то треба свршити! И ја сам ишао и ишао.

Што сам ближе прилазио маломе дућану, обузимало ме неко полунесвесно осећање да се приближавам опасности; но ја сам био постојан у својој намери, хтео сам да се издам. Спокојно идем уза степенице, на вратима се сукобљавам са неком девојчицом, која држи чашу у руци, и ја је пропуштам и затварам врата. Трговачки помоћник и ја по други пут стојимо лице у лице, сами.

— Да гадна времена, — каже он.

Нашто то обилажење? Зашто ме он одмах није шчепао? Падох у ватру и рекох.

— Не долазим због тога да ћеретам о времену.

Та ватреност њега буни, његов мали хивтински мозак отказује рад; њему ни на крај памети није било да сам га преварио за пет круна.

— Зар ви не знате да сам вас преварио? — раздражено говорим ја, тешко дишући, дрхтећи, готов да употребим силу, ако он одмах не пређе на ствар.

Но јадни човек ништа не сумња.

О, велики Боже, међу каквим глупим људма мора човек да живи! Грдим га, подробно му објашњавам шта је било у ствари, показујем му где сам стојао ја и где је стојао он за време догађаја, где су били новци, како сам покупио новце и стегао их у руци, — и он разуме све, па ипак ништа не ради са мном. Он се окреће час на једну, час на другу страну, прислушкује кораке у суседној соби, даје ми знаке да говорим тише, и најзад вели:

— Да гнуснога поступка!

— Не, чекајте! — вичем ја у својој тежњи да му противречим, да га ражљутим: — То није било тако подло и ниско као што се то представља у вашој кукавној ситничарској глави. Ја, наравно, нисам себи присвојио новац, он то не треба да мисли; лично ја нисам хтео извући ни најмање користи од њих, то се није слагало с мојом честитом природом...

— Па шта сте с њима учинили?

— Дао сам их једној старој сиротој жени, до последње парице, нека зна; та ја сам такав човек, нисам ја толико без срца да заборављам сиромаше...

Он стоји и неко време мисли о томе, он није начисто с тим јесам ли ја поштен човек или нисам. Најзад каже:

— Зар нисте могли донети новце натраг?

— Не, слушајте, — нагло одговарам ја: — нисам хтео да вам правим непријатности, хтео сам да вас поштедим. — То му је награда за племенитост. — Не, ја стојим овде и објашњавам вам како је ствар текла, и ви се не стидите, као псето, ви просто не предузимате никакве мере за прекид нашега спора, према томе ја перем руке. Уосталом, да вас ђаво носи. Збогом!

Одох и љутито залупих вратима за собом.

Али када се вратих кући у своју собу, у ту мрачну јазбину, сав мокар од мекога снега, моја надутост намах ишчезе, и ја се понова покуњих. Беше ми жао што сам напао јаднога калфу, плаках, хватах се за гушу и, да бих самога себе казнио за подли изгред, свакојако мучих себе. Он се, јамачно смртно уплашио за своје место, није смео дизати ларму због тих пет круна, изгубљених за трговину. И ја сам се корн-

стио његовим страхом, мучио сам га својим гласним разговором, клао сам га сваком речју коју сам виком изговарао. А сам газда је, можда, седео у суседној соби и скоро био принуђен да уђе к нама те да види, шта се десило. Не, мојим подлостима није било граница!

Али, зашто ме нису задржали? Тад би све било свршено. Ја бих, можда, пружио руке лисицама. Не бих показао ни најмањег отпора, напротив, сам бих им помагао. Госпoде неба и земље, дан мога живота за срећни тренутак! Цео мој живот за чорбу од сочива! Услиши ме бар за овај мах!...

Легао сам у мокрој оделу; имао сам неку нејасну мисао да преко ноћ могу умрети, и прикупих последњу снагу те мало наместих своју постељу, да би ујутру око мене било више реда. Прекрстих руке и изабрах положај.

И на једанпут паде ми на памет Илајали. Како сам могао а да се целе вечери не сетим ње! И у мој мозак, лагано, понова пробија светлост, малени зрак сунца, од кога ми је тако угодно, топло. И сунце постаје веће, мека, нежна, свилена светлост, која ме тако опојно слатко додирује. И сунце постаје јаче и јаче, баца силну ватру на моје слепоочнице, тешко и јасно букти у моме истрошеном мозгу. И на крају крајева пред мојим очима успламте безумна гломача зракова, обузети пожаром небо и земља, огњени људи и животиње, огњене планине, огњени ђаволи, бездна, пустиња, васељена у огњу, пун дима успламтели дан Страшнога Суда.

И ја не видех и не чух ништа више.

Сутра дан пробудих се у зноју, сав мокар; тресла ме је јака грозница. У почетку нисам био јасно свестан тога што се са мном десило, небезумљено сам се обзирао унаоколо, осећао сам неку дубоку промену у своме бићу, савршено нисам познавао себе. Пипао сам своје руке и ноге, чудио се што је прозор био на овом зиду, а не на оном супротном, слушао коњски топот у дворишту, као да долази озго. Осим тога нешто ме је гушило.

На мом челу лежале су влажне и хладне власи; подигох се на лактове и погледах на јастук: влажних власи било је и на њему у ситним праменима. Ноге ми се беху надуле у обући преко ноћ, и с муком сам могао мицати прстима.

Пошто се време приближавало вечеру и већ се почело смркавати, ја устадох из постеље и стадох полако ићи по соби. Кретао сам се ситним, опрезним кораком, трудио сам се да сачувам равнотежу и колико сам могао чувао сам ноге. Није ми било много тешко и нисам плакао; и уопште нисам био тужан, напротив, био сам неизречно задовољан; и ја већ нисам мислио да је све могло бити друкчије, но што је било.

Затим изиђох.

Једино што ме је по мало мучило, не водећи рачуна на одвратност према храни, беше глад. Понова почех осећати зазорни апетит, истинску жељу за јелом, која је постајала све гора и гора. Нешто немилосрдно кидало је моје груди, у њима је текао неки неми, чудни рад. Очеvidно ту је било десетак ситних, тананих животињица, које су метнуле главе на једну страну и гризле по мало, па по том метнуле главе на другу страну и гризле, један тренутак лежале непомично, понова се лаћале рада, уједале без шума, не журећи се, и остављале шупље бразде свуда куда су пролазиле...

Нисам био болестан, већ изнурен, почех се знојити. Мислио сам да се одморим на Великом тргу; али пут до њега беше дуг и тежак; најзад ипак се докотурах до њега, стајам на углу трга и једне граничне улице. Зној ми је цурио у очи, наквасио ми наочаре, заслепио ме, и ја застадох да обришем лице. Нисам видео где стојим, нисам мислио о томе; око мене орила се страховита ларма.

Одједном разлеже се узвик, једно хладно, љутито — „чувај се!“ Ја чујем узвик, врло добро га чујем, и нервозно се помичем у страну, чиним један брзи корак, у колико могу да крећем своје слабе ноге. Неко чудовиште у виду кола с хлебом пролета мимо мене и једним точком закачује моју блузу; да сам био мало окретнији, био бих ван сваке опасности. Ја сам, ваљада, могао бити мало окретнији, малчице окретнији, кад бих учинио напор; било је доцкан, закачило ме је за ногу, два прста беху згњечена, осетих као да су се сасвили у ципели.

Кочијаш с хлебом у пуноме касу зауставља коње; осврће се на колима и уплашено пита шта је било. О, могло је бити много горе... Није Бог зна како опасно, не мислим да ће бити прелом... Ах, молим вас...

(Прев. В. Ј. Р.)

(Наставиће се)

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА

Српски Тиса.

Биће да разнолики обичаји појединих народа зависе највећим делом од климатских односа, који у дотичној земљи преовлађују. Тако на пример, ја не знам како другаче да протумачим мађарски народни обичај избацавања народних посланика из парламента до просто климатским односима који у тој земљи владају. Мађарско политичко сунце — које се у астрономији зове Беч — кад дође у подневицу, тако страшно припржи мађарске мозгове да опозициони посланици просто осећају потребу да

буду избачени на чист ваздух. И онај фамозни Тиса служи у ствари као неки апарат за расхлађивање.

А да видите, ако ћемо по души, мени је тај Тиса, преставник мађарских народних обичаја чак и симпатичан. Он тако просто и једноставно решава ствари око којих се код других народа море и ломе највећи умови. Опозиција је противна извесном владином предлогу, дај полицију овамо, избаци опозицију из скупштине, па изгласај мирно и безбрижно владин предлог. Има ли чега простијег и једноставнијег?

И толико сам пута, ових дана, читајући телеграме из Пеште размишљао о томе, како би врло корисно било за наш српски парламентарни живот, када би и ми нешто могли да имамо једног Тису, зар не би он много и много допринео да парламенат правилно функционише.

Само, да се разумемо.

Код нас нису таке прилике као у Пешти. Тамо омета правилну функцију парламента то што сви посланици хоће пошто пото да дођу на седницу; код нас међутим омета правилну функцију парламента то што наши посланици неће да долазе у седнице. И према томе, док мађари имају потребу за једним Тисом, који ће избацивати посланике из скупштине, код нас би био потребан један Тиса за убацивање посланика у скупштину. Другим речима, као што мађари имају једнога унутрашњег Тису, за нас би душу дало када би имали једног спољнег Тису.

Функција нашега Тисе, према томе, била би да зађе по Београду, евентуално да путује и по унутрашњости, да силом жандармерије и војске збира народне посланике и да их убацује у скупштину, како би се једном обезбедио кворум те скупштина омогућила да ради.

Тада, када би то било, телеграми из Београда који би се штампали у страним листовима, гласили би овако:

„Београд 14. марта. Српски Тиса са једним батаљоном војске и целокупном жандармеријом опколио јуче пре подне министарство привреде, где су се у чекаоници министровој били окупили посланици који очекују концесије. Тиса је посланике најпре позвао да се сами предаду па кад ови то нису хтели он је наредио напад. Жандарми су ушли у зграду и отуда силом износили једног по једног посланика и односили га у скупштину и убацивали га. На тај је начин створен кворум и скупштина је отпочела рад.“

Тако би, разуме се, тај наш Тиса залазио и по осталим министарствима; у министарство унутрашњих дела где се збирају посланици који премештају капетане, па у министарство просвете где се збирају посланици који оптужују учитеље, па у министарство финансија где се збирају посланици који аконтирају дијурну, па... по свима министарствима и по свима надлештвима и свуда где се посланици збирају радије но у скупштини.

Бен-Акиба.

КЊИЖЕВНА ХРОНИКА

Око превода „Заратустре“.

У другој збирци својих песама, тајно штампаној, Г. Ђурчин се боји да не умре чедан. Он се или узалуд боји или и ту бојазност афектира. О, Г. Ђурчин није чедан. Он је препреден, као какав ђифта. Он је несавесан и та његова несавесност иде до шарлатанства. Он једну чисто литерарну полемику спушта до полемике дневних листова. И, одлучен да стане на то становиште, Г. Ђурчин употребљује иста средства којима се служе несавесни новинари у својој дневној полемици. Он не говори истину, потура својем противнику своја тврђења, неверно представља напад да би могао на њ онако одговорити како му је потребно, фалсификује наводе својих противника, подцењује их, вређа их, прећуткује све што се не слаже са његовом одбраном, скицираној унапред и без приказа на које жели да одговара. Г. Ђурчин није, није чедан.

Али, ја га разумем. Г. Ђурчин није писао своју одбрану ни због својих критичара, ни због непристрасних читалаца. Он је саставио један говор онако како ће се у њему најбоље представити као савестан проsvетни радник чије се тежње сумњиче, чији се рад омаловажава, чија се личност вређа и гони. И када је саставио такав говор, он га је упутио свима својим пријатељима који, ма из каквих разлога, верују у њега, свима онима који нису читали мој приказ, или који ме тако искрено мрзе да га унапред сматрају као депласиран, упутио га онима, који нису читали ни његов превод ни мој приказ и за које је, према томе, уверен да ће његову одбрану примити као јачи покрет малог прста којим се отурује каква трошица. И само на основу те тактике, Г. Ђурчин је, са „Српског Књижевног Гласника“ држао свој пледоаје.

Г. Ђурчин представља се својим пријатељима као некакав борац, као „прави борац“ који воли борбу, који не бежи од ње и који је, на-против, тражи, јер је у борби живот. Он се својим пријатељима, који му се већ по дужности треба да диве, представља као нови Улрих фон Хутен. Г. Ђурчин хоће да буде борац, као што хоће да буде песник. Свима је нама, међутим, још у свежој памети једно његово јунаштво. Он је, у своје време, преко „Новог Времена“, подигао тешку оптужбу против г. Димовићева превода Ростанова Сирана. Тај је превод, чији се један чин тада штампао у „Српском Књижевном Гласнику“, узео у одбрану сам г. Богдан Поповић. И Г. Ђурчиново јунаштво у часу је нестало. Он је срамно побегао са мегдана и морао је, изгледа, закљу-

чити мир под најнедостојним условима: он је написао једно бљутаво правдање, изукрштано и прожето отужним комплиманима, које је свак схватио као страх једног малог доцента, који ни по коју цену не жели изгубити ни глас ни утицај Г. Богдана Поповића. Та тактика малог доцента нашла је после израза у једном речитом правдању, у једној гомили још отужнијих комплимана: Г. Ђурчин је, желећи дати једну изјаву која ће изгладити и последње трагове његове нелојалности, у „Алманаху“, написао један конфузан и, мимо своју вољу, неповољан есеј о г. Богдану Поповићу. Г. Ђурчин није ни јунак, није ни захвалан.

О, не, Г. Ђурчин није јунак. Он подсећа на литерарне и политичке најамнике који не зазиру ни од каквог средства и ни од каквог начина: он трује своје оружје и мучки напада својег противника. За њега је најглавнија ствар циљ. Све остало је споредно, све остало је допуштено, јер је освештано циљем. А за њега је главно да убеди своје пријатеље и да убеди онај свет који није читао ни његов превод ни мој приказ. И зато не бира средства. Да је чедан, могао би личити на графа од Минхаузена: и он своје јуначке подвиге врши у својој машти, и он своје противнике побеђује у машти.

Г. Ђурчин, изгледа, верује да мотиве за једну неповољну критику ваља тражити само у личним моментима. То је занимљиво чути од једнога човека којег је критика личног момента наименовала за песника и за доцента. Говорећи о својим критичарима, он помиње лични момент као једини повод неповољним критикама. Његови су критичари, дакле, непоштени и само зато налазе да његов превод није добар, јер имају извесних рачуна да тај превод не буде добар. Они се, на тај начин, свете, реванширају се за некакву увреду, наплаћују се за неке интересе, повређене у своје време. Он наводи те личне разлоге и они нису ни најмање отмени. Г. Кангрга, тврди Г. Ђурчин, реваншира се за једну неповољну критику о његову речнику. Г. Пијаде, уверава нас Г. Ђурчин, свети се због тога што његов превод „Заратустре“ мора остати у фијоци. Мојем приказу није могао наћи тај лични момент, није могао наћи никакву моју примисао. А он, међутим, постоји и код мене. И због тога личног момента ја сам у својем приказу поменуо и његове песме и због њих сам, уосталом, приказ и писао.

Г. Ђурчин је једна од мојих литерарних антипатија. Ја сам уверен да Г. Ђурчину литература није циљ. Она је за њега, као и за многе друге, само једно средство. Он је за мене један литерарни шарлатан. Све што је написао ја сводим на шарлатанство. Ја не верујем у његов талент, не верујем у његове осећаје, не верујем у његове погледе на свет, живот и људе, не верујем у његово знање, не верујем у његово васпитање. Мене у његовим песмама највише револтира његово ачење и његов аристократизам. Он се ачи да би изазвао илузију оригиналности, да би згрануо оне пристојне нуле које се не одмичу од тради-

ције. Његов аристократизам усвојен је из књига, као и његов начин писања песама. А погледи на свет, живот и људе, *Weltanschauung* не прима се од књига. *Weltanschauung* се ствара, ствара га живот, а не омиљени писац и омиљена књига. Г. Ђурчин је богат човек и, изгледа, као њифта, ужива у очеви богатству. Њему је, како ме уверавају, било све глатко у животу. Његов аристократизам пре су створили охолост богата човека, него искуство у животу. У Ничеа је нашао један нетрпљив аристократизам који је био адекватан његовој богаташкој охолости, и он га је усвојио. Али, он га није усвојио и у животу, већ га је усвојио само у песмама, у литератури. Прави аристократ друкче живи. Он не прилази ни једном синдикату и непоколебљиво верује у своју индивидуалност. Он успех очекује од себе, од развијања и од манифестације своје индивидуалности, а не очекује га од другог, од једне групе, од једне јаке организације, од једног литерарно-бирокуратског треста. Г. Ђурчин има да захвали само томе синдикату, што му се, понекад, каже да је песник. Да је ван те организације, да је аристократ, он би се, више него поуздано, сматрао као рђав стихотворац, сматрао би се као лажни модернист. Ја бих био први који би узносио његов аристократизам, када бих само био уверен, да је он тако искрен, као што је искрен аристократизам г. Слободана Јовановића. Нашој је средини аристократија необично потребна. Наш демократизам је све друго само није демократизам. Он је постао један политички систем који се примењује на два различна начина: демократе у опозицији врше култ масе, ласкају најнижим инстинктима масе и подстрекавају масу да те своје инстинкте, увек у име нечег узвишеног, изразито манифестује; демократе са влашћу, изразитим делом, поричу своја убеђења из времена опозиције и постају окорели конзервативци који сузбијају демократизам. Искреност је данас у политици најстроже забрањена; истина се признаје само онда када од ње странка има користи, као и од гласача; добар члан странке мисли главом своје странке (то јест главом шефова странке) и он има да види само оно што странка види; партиска дисциплина не сме се сматрати као киселина која раствара индивидуалност; индивидуалност мора да абдицира на сву своју индивидуалност и да је, за спас своје странке, нестане у сивој, безидејној, безосећајној маси, као овца у чопору, као во у целепу. И у таквој средини ће искрен и одушевљен демократ са усхићењем поздравити аристократу. Али, Г. Ђурчин није аристократ, као што није ни песник. Он је један фићфирић који од времена узима само оно што ће учинити да падне у очи.

Ја нисам мислио да пишем о преводу „Заратустра“. Ја не волим Ничеа, а после, ја не налазим да сам позван да из храма српске науке гоним спекуланте. Превод сам читао само зато што ме Г. Ђурчинова личност занима. Али, била су прошла неколика месеца, а Г. Др. Милош Трифунац не приказује тај превод. Мислио сам да га поређује са оригиналом, па зато тај приказ не излази. Из онога што је Г. Трифунац

до сада писао, знам да је и савестан и тачан: он одмах, док је још књига влажна од штампарске боје, пише приказе на књиге, преведене с немачког, и врло је строг. Ја сам већ унапред уживао у неумитности једног научничког Брута. А ја сам се томе уживању само зато могао предати, јер сам био заборавио да се синдикати само зато стварају да енергично бране све интересе и све сујете својих чланова. И тако је од мојих глоса крај текста постао онај искрени, али непретенциозни приказ: оштар и „високи“ тон не долази од депласиране претенциозности, већ од осећаја антипатије према литерарној личности Г. Ђурчина.

Мене ће бити врло жао, ако, оваквим схватањем његове личности, учиним Г. Ђурчину какву неправду. То схватање о њему, ту слику о њему ја сам створио на основу пет, десет, двадесет утисака. Ти утисци, као утисци уопште, не морају бити тачни. Али, до сада ни један други против утисак није коригирао прве утиске. Одговор Г. Ђурчина, на против, доказао је да су моји први утисци били тачни. Он је доказао да ни једна моја реч није била ни претерано јака ни да јој уопште није било места. И тај одговор, као и сви радови Г. Ђурчинови, само су ме утврдили у уверењу да је Г. Ђурчин један литерарни шарлатан.

— Сршите се —

П. С. Талетов

ПОЗОРИШНИ ПРЕГЛЕД

Репертоар идуће сезоне.

У половини јуна завршена је позоришна сезона десетом представом „Госпође са Сунцокретом“, коју треба забележити, свакако, као највећи успех у прошлогодишњем раду. Сада, за време ферија, у мртвим данима позоришних критичара, настају припреме за идућу сезону, у првом реду оне које се тичу склапања репертоара и комбиновања трупе.

Кад је реч о репертоару, мора се пре свега констатовати, да он не може у свему одговарати чисто уметничким тежњама; тај репертоар је, ове године, у многоме зависан и од извесних особенних техничких погодаба, под којима ће се радити. Првих месеца, докле се позориште буде оправљало, мора ће се играти у каквој привременој сали; међутим ту, на малој сцени, не може бити ни речи о монтирању великих драма, које изискују декоративну опрему у већим размерама. Тек у преправ-

љеној позоришној згради, а то ће рећи крајем децембра или почетком јануара, моћи ће се извести и која Шекспирова трагедија на пластичној позорници. Дотле се морају истицати интимне ствари или оне које у доброј стилизацији не потребују велика техничка средства.

Српским писцима ће се дати што је могуће више места у овом репертоару. Сезона ће, по свој прилици, почети комедијом „Народни Посланик“, од Б. Нушића, у новој преради. После Нушића доћи ће: Војновић, Косор, Беговић, Милчиновићка, Б. Станковић и евентуално који од нових писаца. Осим тога даће се, у доброј опреми, и једна или две репризе наше историске драме.

Међу страним писцима учиниће се што је могуће пажљивији избор. Да забележимо само неколико најважнијих имена. Ту долазе: Чехов („Вишњева башта“, „Три сесте“ или „Деда Веља“), Шибишевски („Снег), Алек. Толстој („Иван Грозни“), Расин („Аталија“), Молијер („Скапенове лудорије“), Ростаб („Романтичне“, и „Сирано од Бержерака“), Бомарше („Фигарова свадба“), Ибзен („Размерсхолм“), Хофманстал („Електра“), Хауптман („Елга“), Клајст („Разбијен Крчаг“). Даће се једна нова Шекспирова комедија и једна свакако драма. Из класичног репертоара узеће се, према могућности, једна Аристофанова комедија или Ескилова трагедија „Орестија“. Затим ће се монтирати, у новој опреми и режији, неколико реприза, међу којима се истичу: „Досадан свет“, комедија од Пајерона, „Виљем Тел“ и „Сплетка и љубав“ од „Шилера, „Клавиго“, од Гетеа. Такође ће се покушати, да се да која драма Калдерона или Лопе де Вега. — Разуме се, да су ово границе повучене у опште, а стварни репертоар се мора увек равнати према артистичким средствима; овај план има само да покаже опште уметничке тенденције.

У вези са репертоаром стоји и питање о кобиновању трупе. Али се о њему може реално говорити тек почетком сезоне.

М.

УМЕТНИЧКИ ПРЕГЛЕД

Четврта југословенска изложба.

1. ДЕО

Медулић.

Иван Мештровић. Код Мештровића је лепота, форма потпуног и савршеног изражаја садржине. У његовом свету једнаком динамиком, једнаком љубављу душе сустижу се и бол и чежња и узвишеност емоције. Све што је најголије и све што је најрелигиозније, овећано је ореолом; све је то умивено добротом, те својом словенском простодушносту, примитивном искреношћу, изједначаје какофоније из наочиглед пустих паралогизама, а пусте афоније из пустих емпиричних душа. Све је то одухотворено, све то дише на будући празник живота, што ће својом динамиком, распојасаносту да убије оне егзотичне помрчине, ону мистику чемпреса и врба. Јунаштво, моћ, крепкост, пркос, доброта, душа од крви и меса, од секса и неба; сировост узаврелог и усијаног крша и бесконачне ливаде, — то је срж, елементарност Мештровићевог индивидуалног ритма. То је његов морал, свестрани, оваплоћени, велики морал; то је тело и душа његовог скулпторског изражаја. Његове душе јесу голе душе, голе жудње, голе чежње, голи хероизам. Он је велики, приступачан, искрен, непосредан, тако да постаје једноставан. Свету томе широкоме, големоме, свестраноме, знао је да даде једну своју религију, један свој тон, једну своју ноту — предобро очинску, мајчинску ноту. Све код њега живи вечно и независно од времена и простора. Унутарња бесконачна лепота, дубина, доброта, што се таји на дну, што живи у његовим делима као душа у телу, то је главни извор узвишене лепоте његових дела...

„Сећање“, „Моја мајка“, „Глава девојнице“ дишу симфонијама зоре и предвечерја, дишу мирисним тамјанима што се разлили по одуховљеној материји, а са свега тога осећа се стењање, динамично стењање минулог, приличеног, усијаног дана, са кога се још за ноћи пуши сиров крш, са кога још дишу мртве воде, изгажена, дебела земља и висине. Те симфоније кадре су да подносе сва најекстремнија расположења дана, јер су пуне дубоко подземнога ритма. Зато све Мештровићево племени душу само из дубине. Јефтиним ефектима Мештровић не осваја. Бронза „Мој отац“ огледало је стврдлог загорског крша у његовим најтипичнијим и најзначајнијим линијама.

Мештровић не служи лепоти већ он њу ствара, даје јој нову естетску форму, дефинитивну форму, свемоћу и смелошћу његовог великог духа.

Колективно је заступљен *Тома Росандић*. У основи његова душа и његово расположење елегично је. Природна и непрорачуната снага, експанзија и сугестија Мештровићевог света деловала је на њега промашено; он све то схваћа једнострано и крупно, без одмерености и приказује тедециозно. Несварен, једнострано схваћен веризам, зна код њега да пређе у ексцентричност (Мајка). Није најбогатији у линијама и деликатној веристичкој обради; где год је и превише деликатан до ласкавости, а гдегод груб и растрган.

У Росандићу се крије чиста емотивна снага, која још није дошла до потпунога изражаја, јер није успео да сједини предмет са самим собом да своју унутрашњост претвори у потпуно изразиту спољашност (Младенци). Форсирао је, сугерирао је сам себи крепкост, револт, снагу и то му тако ушло у крв да и у најинтезивнијим трзајима он је посве убеђен да не може другојачије ни да буде. Рефлексија његовим расположењима не пристаје и знаде лако да пређе у намештеност (Грижа савести). Често, без дубине, управо парафразира Мештровића (Камена с рамена, Мајка, Карјатиде на вратима, Слава младића...)

Заноса, осећања, имагинације, тога свега у његовим радовима има у великој мери, само свему томе не уме он да нађе потпуног, адекватног изражаја, — одговарајући тон и ритам, да би могао јаче, дубље, искреније и елементарније дојмове да оставља.

Росандић има још много свога интимнога, самосвојнога, да даде и каже, о чему нас својим снажним талентом уверава све више и више. После Мештровића, Росандић је несумњиво највећи југословенски вајар.

Од сликара обилато је заступљен *Марко Мурај*. Он поседује једну тако милу, питому тиху, добру и ведру душу, — па кад би смо могли у њу завирити, видели би смо читав свет од неостварљивих снова и чежњи, од интимних исповести и успомена; — једну душу сликарски провербалну. Како на ту фину, до нежности суптилну душу, може утицати тешка и малобојна фрагментарност живота! Мурата сликара пребацује Мурат песник, литерат. Мурат је интересантнији по ономе што је хтео да даде, но по ономе што је успео да даде. То нам најбоље исповеда његово потенцирање етера, подавање самој боји. У „Лопудској сиротици“, синтетизиран је читав Муратов свијет, једноставан и заокружен свијет.

Емануел Видовић приказује нам се у новој фази, фази васкрсења.

Видовић увек тражи и настоји да што потпуније и једноставније прилагођава умовање и осећање природи, да дође с њоме у директан дотицај, да што искреније стопи своју душу са свемиром — и ако његове кризе, у већини случајева, нису биле баш тако значајне и опсежне јер су састојале више од разних, не баш особито значајних ефеката тинте. То су — могл. би се пре рећи — била копрцања једне хипохондричне

душе, душе фаталне летаргије, душе којој је вријеме бесконачно, монотонно, душе неспособне за самопознање — него што је осећање помрчине живота. Видовићево битно и заокружено „ја“, бојало се самопознања, јер би оно била кадро да га оголи, да уништи све оно што изазива чежњу за животом. И то је била читава мистерија Видовићеве ноте, хипохондричне душевне ноте.

Видовићева нота је монотонно кричање вечерњих штурака, што кричу, кричу и кричу, као да носе у себи фаталност неодклоњивог удеса, фрагментарност живота, нарави, душевних волења; Видовић исповеда и прича само о себи. И дуге медитације, медитације у полутонима, знаду само гдекад да га преобразе у форми и интезивности.

Видовићеве су исповести само уздаси мртвих вода и висина; епитафији, којима су помрчине избрисале писмена, а из њих се осећа ритам неодређени, болно умирајући ритам, те буди неизвесност осећаја, мисли и чезнућа, бол без бола — агонију.

Видовићеве симфоније одвајају се дубоком, мистичном душевном нотом, индивидуалном нотом, ритмом, и специфичним обиљежјем, елементарним специфичним обиљежјем наше приморске домаје.

Приморје је нашло у Видовића свог правог песника.

Сада када је Видовић успео да нађе потпуно адекватан изражај, надајмо се да ће поћи једном и за новим садржинама.

Мирко Рачки је бунтован, распојасан дух, његов полет и песничка снага необуздани су до крајњег демонизма. Величанствене а грозне слике из Данте-а, пуне дубоких, полифонијских шара, искрених контраста, својом снагом, сугестијом, дижу до ентузијазма и убијају до немоћи.

Рачки има емонизма у себи, и често није кадар да повуче праву сразмеру и гдекад приказује грубо, тенденциозно, потенцирајући примитивним, неестетским начином. Он нема потпуно сређеног, истанчаног, прокуханог света.

Дубљих експресија нема у појединим фигурама, али силна снага и сугестија у композицији убијају му те недостатке и он нас при гледању опија, води како хоће, он с нама заповеда.

Рачки је у битности перверзан и отуд ко да у његовим сликама нешто мањка... Из свега избија нешто незадовољенога... нека хистерија... Ритам му је конвулзан...

Рачки је један од најбољих југословенских колориста; силно снажан у концепцији, веома еластичан и искрен у композицији и силно сугестиван. Техничка оскудица код њега се не осећа.

Томислав Кризман у главном настоји да свугде дотерује естетски укус, да дотерује технику, да креира свој стил, док нам у целини читав његова фигура не каже ништа необичнога, богатога и индивидуалнога. Читав његов рад одаје нам једну женску натуру. Зато нам је најближи

када обрађује какав интиман, лежеран догађај, случај. Рефлексија њему не пристаје, лако знаде да пређе у намештеност.

У суштини Кризман је декоративан; ефекат му је спољашњи; зато његово право поље и јесте графика; зато му је и орнаментика тако блиска. Ту је фактично нашао индивидуалан начин изражавања; и он је без сумње најбољи график на словенском југу, и то график техничког квалитета. Једино радирунгу (Шарије Делвар) умео је да пода психичке интезивности и дубину карактеризације.

У потретима је доста академски и тврд. У пејсажу, технички је врло добар, колорит му је солидан, свеж и једноставан, али некуд мекан и туђ далматинским маринама („Са Корчула“), недостаје му крепчине сировог крша и динамике мора.

Орнаментика му је врло укусна, еластична и једноставна.

Кризманов рад технички је јединствен и заокружен, док у битности нема ништа особито заједничког... Један профил непрестано повлачи се и зато на први мах он се доима јединствено, унутарње јединствено.

У босанским мотивима Кризман је ванредан... Ту је такав техничар, такав опсенар да му треба тражити премца. Ту ванредно умео је да начин обраде прилагоди садржини, тако да техника се ништа не осећа.

Кризман има своје посебно место у нашој уметности.

Владимир Бецић изложио је више портрета. И ако је још доста под утицајем француске школе (Мане), ипак у схваћању, карактеризацији, једноставности изражаја, у комплементарности, свежини и племенитости колорита, одликује се и скаче над свим портретистима ове изложбе. Када успе да нађе сопствену форму, јужњачкији колорит добићемо у њему једног од најбољих наших портретиста.

Надежда Петровић је једна од најсмелијих импресиониста на изложби. Њој је импресионизам у крви и зна јединствено и често бесвесно до лакоумности, да и заплетеније проблеме перспективе и расположења решава. Њезина душевна простодушност и нервна несвестица, одвајају је од осталих.

Миловановић има неколико крепких и искрених пејсажа. Он уме да нађе адекватан изражај садржини. Јединствен је и има снаге опажања.

Код *Михе Маринковића* у композицији није консеквентно његова унутрашњост у складу са творевинама, јер он не поседује прокуханог, истанчаног опажања; не осећа дубоко оно што даје. Без надаћућа ниже на платно фигуре безбројне и тврде, наивно-драстично приказане и према неподвижном резултату даје сликама наслов (Грешници).

Код портрета његова спрема и добра карактеризација, даје му лепо место међу нашим сликарима. Једна палета са обилатијим шарама и мало више укуса, па ће опет да ничу пандани његовог ранијег изврсног портрета „Философа Петрића“, и тако ће свет што су му га у моменту загрејаности сугерирани Штук и Ропс да ишчезне.

Маринковић је еминентно портретист, јер он дубље душевне квалитете нема. Маринковић је репродуктиван таленат и он просто интерпретира.

Коен Леон својим „земаљским радом“ и „пролетњом симфонијом“, парафразира оно што нам је казао Беклин, Маре, Габриел Росети ит.д. Ствари делују смирено и њихова је симфонија јефтина.

Код *Бранка Појовића* крeпко је опажање и карактеризација, док је у колориту још несмирен. Поповић делује посредно. Главе су му измоделоване врло добро и интелигентно.

Љуба Бабић ђак минхенске школе, изложио је неколико рисарија и две ујене композиције. О њему се не да још ништа стабилно казати, јер је још под разним утицајима: Штука, Рачкога, Кризмана, ит.д. Он делује ексцентрично и намештено.

Малиша Глишић изложио је неколико пејсажа из римске околице. Поседује крeпчине и свежине у схватању масе, док нема осећаја за даљине и дубине мора и етер неба. Он без сумње поседује талента. Чему не долази у Србију да слика пејсаже раднога краја?

Јосић Кљаковић изложио је снажну и експресивну „Еву“. Грехота да тај врло даровити сликар тако мало продуцира.

Винко Форетић изложио је два портрета, од којих је један карактеристичан. Не позна боје меса, доста је сух и не осећа добро линију.

Швракић има неколико слатких пејсажа, у којима недостаје специфичног обележја босанског и приморског краја.

Од кипара још су изложили: *Ђорђе Јовановић*, *Кердић* и *Ђуја Пенић*.

Ђорђе Јовановић има своје место у ликовној уметности. Он је један од генерације која одлази зато прелазим с поштовањем преко њега. *Кердић* је изложио пар омањих статуета, рељефа и медаља, који не кажу ништа. *Ђујам Пенић* изложио је двије главе, које делују опорно и без сразмере у масивности. У карактеризацији и опажању вулгарне су.

Словенско одељење „Медулића“ ванредно је заступљено. Доминирају *Грохар*, *Јама* и *Јаковић*. То су без сумње најистанчанији артисте на изложби.

Све сама оркестрација представа и звукова.

У суптилности и истанчаним утисцима нема им примера. У симпатији за чудним тоновима и бојама, у увијању вербалних елемената у небо, ваздух, маглу (*Грохар* и *Јама*) знаду да нам сугерирају величину, моћ природе, и они нам се приказују као чудо, појава.

У суштини једноличан је њихов свет а тако гостоприман са душама богоданих ритмова; гостоприман са душама те за конвалесценције, после припеченог, подивљалог од плоти дана, блаже добрим, светим, прозирним тоновима оног усијаног бога.

Они знаду да измоле од неба и земље осталим елементима починак, заборав и мир. Визија код њих не извија се, не кристализује око

заокружених елемената; она им је извијање прозирних емоција и једног фузираног стања, те се интимно сплињује висинама, низинама и они творе материју, јер им је удахнута једна душа.

Они су некуд наочиглед смирени, задовољни, као да не осећају на себи фрагментарност живовања, нарави, општег волења, — а ипак из свега тога дубље око ће да открије, онако дубоко у окрајку скривен јуначки бол ко дуга у мутним и тешким помрчинама.

Бадава! они су артисте, центлмени; не познају јефтиних емоција, јефтине ипокондрије, јефтиног исповедања. Њихови акорди јесу акорди ветра, засићена дискретним мирисима, што се вере шумама ципреса, и треба душиног уха, да се ти гласови разумеју и осете.

Колико ово вреди за Грохара, толико вреди и за Јаму, само што је Грохар мужевнији и дубљи у акорду боја.

Јакопић се нешто одваја од њих у расположењу. Он поседује ванредну елеганцију линије и зна да главном моменту подреди остало: зна мајсторски да положи тежиште. *Јакопић* решава дубоке луминистичке проблеме, смео је, полетан и пун темперамента.

Од осталих Словенаца изложили су: сликар *Жмитек* и вајари: *Долинара* и *Бернекер*.

Код *Жмитека* боје су нечисте, прљаве. Делује посве површно и немоћно.

Долинара има неколико осредњих биста, којима недостаје скулптуралности.

II. ДЕО

Л а д а

Хрватска секција „Ладе“

Од вајара изложили су *Роберти Франгеш* и *Рудолф Валдец*.

Роберти Франгеш изложио је више радова по којима се даде одредити његова физиономија.

Он не поседује маркантније, индивидуалније ноте, и често нападно подражава Мениеу и Бартоломеу. У обрадби је савестан и његов темперамент пристаје димензијама статуета, док нема осећаја за масивност димензија. Често му успева да начин изражаја прилагоди расположењу садржине као на пример код лене и спиритуалне у маси „бегство у Египат.“ Није најистанчанији у опажању и често не уме да положи тежишта као н. пр. код „Бацача камена“ и „Римљанина.“ Франгеш је морао још да изложи пар својих плакета, јер фактично ту је најјачи и најискренији. У овој секцији свакако Франгеш је квалитативно најбоље заступан.

Рудолф Валдец изложио је мало ствари, зато се не да ништа опширнијега да каже. У карактеризацији истичу се плакете са ликом Стросмајеровим. Његово карактеризирање је имаде увек неку духовиту и доста индивидуалну ноту.

Валдец је најјачи у портреу, и на том пољу прескаче Франгеша. Од сликара заступан је обилато *Роберт Аауер*. Он је демокративан и то у обичном смислу речи. Сладак је до несношљивости, баналан до бинских мазарија вариетеа.

Јосиф Бужан, је једна неинтелигентна сликарева натура. Нема никаквих ни душевних ни техничких квалитета.

Менци Кл. Црнчић изложио је велику панораму „море“. То велико платно географски илустрира море с Пласа. Море оскудјева специфичним обиљежјем наше земље. Црнчић просто интерпретира природу, доводећи је до скрајње границе артифициозности. Елеменат материје за њега је елеменат материје. Како ће тај сликар, који живи у сасвим опречном континенталном и равнинском штимунгу, штимунгу интимног сунца, неба, врба, реке и магле, да ниже онако летимично сасвим опречна расположења сировог крша, динамичног и експанзивног мора тропског сунца елементарне природе. Како ће такав турист, сликар да обухвати поднебља, како ће у тако кратко време да дубље опажа и обрађује, како ће да даје одушка свом осећају и фантазији, да омашније захвати све оно што се може да осети само осећајном формом!

Његово је схватање одвише реско, тврдо и ограничено, а да би могао, да пода елементима материје неког спиритуалног изражаја.

Из читавог триптиха (?) избија хладноћа, мањкавост даљине, и опсежније експресије. Све је ту одмерено и беспрекорно, без надахнућа и интуиције.

Море неопходно потребује спиритуалног изражаја. Треба живјети животом тих синова мора.

Црнчић просто нам је илустрирао панораму и приказао се као бравурозни, крајинарски илустратор и сликар турист.

У графичким радовима је солидан.

Бела-Чикош-Цеца по јединствености и заокружености најсавеснији је од свих „Ладиноваца“. Ма да није на овој изложби најбоље репрезентиран, да би могао да пода своју одређену физиономију.

Из садањих његових радова избија нека измореност, манирираност. Од отелијерске лампице не миче се (Табуба) и он само преживљава прошлог Чикоша.

Свакако Чикош има своје врло лијепо мјесто у нашој умјетности.

За *Ојона Ивековића* вриједи оно исто што и за Црнчића, само што је он слабуњавији, површнији и безтемпераментнији.

Габриел Јуркић, не посједује правог вишег осећаја и фантазија му је ограничена. Осјећај му је баналан, ситан, и у директно најотајственијим расположењима академски репродуцира до најминуциознијег предмета, без икакве импресије и експресије.

У портретима највише кричи његова неекономичност и неједно-

ставност. Обилује јефтиним интонацијама које подносе све могуће врсте сладких боја, те свака и мало јача, смјелија и дубља унијела би дискорд.

Даљине постизава врло јефтиним средствима (марине) Безтемпераментност, минуциозност убија, да не можеш да нађеш нијеге присташишта, главнијег момента.

Море му је неекономично и скроз илустративне нарави, без јужњачког специфичког обиљежја.

Фердо Ковачевић пада из дана у дан у виртуозитет и маниру. Просто дотерује оно што је већ казао. Код њега је све превише медено, масно и некаково настојање око што снажнијег продубљивања, чини га комплициранијим, скрупулознијим, академскијим и његова нас вјештина само некуд зачуђава, док је утисак често посредан. Силно избија његово чисто математично штудирање, коректно, солидно штудирање и најмањих вирова ријеке, најситнијих одраза. И све ко да се његове слике сваким даном то више укочују, ко од неке пуне ситоће „ознојености са напора“. Елементи материје: врбе, облаци, вода, све живе засебно, све дише својим посебним животом. Све је то код њега ко од пустиг мажења, тетошења. Ко мајка што мази по својој милој вољи децу разним накитима, слијепа са пустиг вољења, љубави. Мази их и ужива када их пролазници погледа и потепају добрим и раздраганим очима. И она ће сутра па прексутра... да их све речима дотерује па ће погледи пролазника бити још раздраганији.

Често је врло погубљено бити добром мајком, особито када се има тако мало деце. Често је кобно топло обитељско огњиште, те из бојазни да деца не би се разболила, затварају се и најмање лукњице соба.

Таковим нам се сада приказао Ковачевић. Иначе узев у обзир његов пријамни рад, последице Видовића, заузима прво место међу југословенским пејсажистима.

Крепчином, једноставности, свежином, племенитошћу боја и потеза одскаче млади *Мирослав Краљевић*. Он је још под утицајем француске школе (Мане), али осећа се његов будући самостални рад. Он је без сумње један од најјачих талената ове секције.

Миховил Крушлин стоји још под снажним утицајем Црчића, и ако има више душе. Не делује код њега симпатично оно неекономично и поповршно подавање разним контрастима вулгарних расположења.

Мало економичнији рад могао би да га отргне свакидашњости и да му да индивидуалније изразитости. Како ће у тој плодности да се заокружује да што јаче наметне своју индивидуалност, изрази свој осећај; да даде јединственост осећају, схватању и фантазији, да продубљује хоризонт, да што оригиналније, суптилније обухвати бит нарави.

Насија Ројц носи своје срце и душу на длану. Њежна, девичанска, отворена, дискретна душа, коју примаш ко младост, те јој све опрашташ.

У свим најекстремнијим расположењима нарави: олуји, мећави, умивеној звезданој ноћи не оставља је младост, ведрина душе, невиност.

Искрено ивијек ниже смирене потезе, смирене у широким, отменим, женским димензијама, без нарочитих претензија, без јефтинијег тражења ефеката. Не знам, али за искреност имам нарочиту слабост, и апсолутно нешто не да да се пуштамо у какву дубљу анализу.

Бранко Шеноа доима се као аматер — сликар, без нарочитих претензија. Он више знаде него ли умије.

Иван Тишов изложио је велику фигуративну слику „Ој додоло“.

Код Тишова нападно избија тражење ефеката. Топлих боја мяса он не позна и залудно му помагање сунчаних рефлекса, љубичних помрчина. Боје су му нечисте, сухе и неотмене.

БЕЛЕШКЕ

КЊИЖЕВНОСТ.

Петар Кочић: Суданија. — У Сарајеву је одштампана из „Босанске Виле“ *Суданија*, нова приповетка Петра Кочића. Кочић има своје име и своје место у литератури и ова сатира на прилике у Босни доста је заостала од његовог „Јазавца пред судом“, у толико више што се у „Суданији“ препричава иста ствар као у „Јазавцу“ само на један развучен и неоригиналан начин. У осталом онај ко хоће да види не Кочића писца, него само донекле стање у Босни, тај треба да прочита „Суданију“.

Леонид Андрејева: Прича о седам обешених. — Неки, види се, младић, можда какв гимназиста, превео је ову Андрејеву причу. Он није учинио пакост Андрејеву него оној српској читалачкој публици која не влада руским као и онемо који може и уме да преводи. У доста солидном издању и до зла бога рђавом преводу појавила се ова интересантна приповест седморице људи спремиљених за вешала.

Некада је направила сензацију Толстојева Крајцорова соната својом необичном темом, данас има неколико необичних руских писаца чија су дела саме сензације. Врења, покрети, револуције, терористичке акције и све оно што је томе стању предходило и што се у последње време дешава у Русији створило је Арцибашева, Андрејева и друге.

Андрејев је писац необичних ситуација, нарочитих људи, особитих стања. Он има свој стил, своје мисли, своје погледе. И

„Прича о седам обешених“ могла би доста добро да Андрејева као писца прикаже, само да није онако наказан превод.

Бар-Кохба је еп чешкога песника Јарослава Брхлицкога о последњем самосталном владоцу израилском. Тај еп је превео на хрватски г. М. Кунтарић и издао га у Пожеги у врло лепом издању које износи преко тридесет штампаних табака. Цена је књижи 5 круна.

Др. Радован Казимировић дао је у штампу *нову књигу* својих литерарних писама из Кијева и иста ће у најкраћем року бити штампана, под насловом: „Русија — Културна писма“.

Ова ће писма изаћи у четири књиге. Низ ових писама о Русији већ је објављен у „Босанској Вили“ (1906, 1907. год.) и „Бранковом Колу“ (1912.).

Хрватски хумористи. — Четрдесет друга свеска хрватске хумористичке књижице доноси хумореске хрватскога писца Исе Великановића, познатог са свога шаловитог споса „Отмица“ који је издала Матица Хрватска.

Академијина награда — Српска Краљевска Академија Наука досудила је овогодишњу Мариновићеву награду М. Ракићу, за његове „Нове Песме“ које су недавно изашле у издању С. Б. Цвијановића.

Беседе под гором. — У прекрасном и елегантном издању а под горњим насловом изишле су из штампе а у издању књижаре С. Б. Цвијановића, беседе Др. Н. Велимировића јеремонаха. Књигу ову ми ћемо у идућем броју „Звезде“ нарочито приказати.

Нушић на руском. — Г. В. Н. Караблев, превео је и издао у Петрограду у засебној књизи Нушићев фрагмент „Хаџи-Лоју“. Вероватно г. Караблева није одредила на то литерарна већ политичка страна самога дела.

Никац од Ровина: Друго страдање Исуса Назарећанина, библиотека Цијемонта. Из „Цијемонта“ одштампано је у засебну књижницу „Друго страдање Исусово“. Никац од Ровина већ је познат нашој публици са својих сатира на наше политичке прилике. Често су му ове сатире успеле, радо се читају, јер су лако написане. И када би Никац своје ствари најдјелвије радио и уносио у њих више литературе и концизаности, он би могао на томе пољу да се солидно развије. „Друго страдање Исуса Назарећанина“ није од његових добрих ствари.

НАУКА.

За реформу народне школе. — Као тридесет осмо издање Учитељског Удружења изишли су чланци, слике и мисли које је, у прилог решења питања о нашим народним школама, приредио Станиша С. Станишић, учитељ. То је збирка чланака разних писаца који се баве питањем истакнутим у наслову књиге.

Filozofijski problemi, napisao Harald Hoffding, profesor Univerziteta u Kopenhagenu. Preveo Dr. Milan Šević. — У Загребу је изашла књига под горњим насловом у издању хрватскога књижевнога збора са предговором писца и преводиоца. Харалд Хефдинг је један од највећих савремених филозофа и о појави ове књиге ми ћемо проговорити идући пут обширније.

ПОЗОРИШТЕ.

Драмски конкурс. — Г. Министар Просвете образовао је нарочити одбор из књижевника и критичара, који ће прегледати сва дела поднета на овогодишњи конкурс и најбољему досудити Краљеву награду.

Овогодишња сезона. — Српско Народно Позориште закључило је овогодишњу сезону 17. ов. мес. са Војновићевом драмом „Госпођа са сунцокретом“. За време позоришнога одмора извршиће се велике оправке на предњем делу позоришне зграде.

Нова сезона отпочеће 15. августа ове године.

Војвода Момчило. — Г. Ш. Р. Росић написао је под овим писмом драму у четири чина из босанско-крајишничкога живота која се дешава у другој половини XVII века, и штампано је у засебну књигу. Писац је дело поднео и Управи нашег Народног Позоришта.

УМЕТНОСТ

Конференције о уметности. — На четвртој уметничко, изложби, одржаће се пред крај њенога трајања неколико конференција о уметности. Међу првима конференираће Квез Иво Војновић а затим г. Димитрије Митриновић, књижевник.

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Звезда као награда. — На вежбању које је, пред крај школске године вршила Јачка стрељачка дружина Трговачке Академије као друга награда била је одређена „Звезда“ за ову годину. Прва награда био је сат који је покљонио Престолонаследник, а ову другу су дала Браћа П. Радојловићи, овд. гвождари. Уредништво „Звезде“ са захвалношћу констатује ову лепу пажњу према „Звезди“.

Словенски дани у Прагу. — Половином јуна ове године обављени су у Златноме Прагу велики словенски дани. Стекле су се једновремено три светковине, обављена су три велика чина: одржан је једанаести словенски новинарски конгрес, обављен је шести евесловенски соколски слет и откривен је споменик чешкоме научнику и родољубу Ф. Палацкоме.

У свима овима свечаностима било је учешћа и са српске стране. На конгресу је учествовало око десетак новинара, чланова Српског Новинарског Удружења а реферат „О југословенској штампи“ држао је члан Удружења г. Павле Маринковић.

На соколскоме слету учествовало је 1200 српских соколова, који су достојно провели кроз Праг Душанову заставу. После Чеха, који су на дому, Срби су соколски били најмногбројније заступљени.

При откривању споменика Ф. Палацкоме, као нарочито позвано, учествовало је изасланство српске престоничке општине, а положили су венце и Српска Краљевска Академија, Српско Новинарско Удружење и српско соколство.

Конкурс за Змајеву монографију. — Још 1910 године друштво „Змај“ у Руми, (Срем) решило је да изда монографију о Змају. Расписан је стечај, одређена је награда за најбољи рад, али те године нико се није јавио мо ографијом. Награда од 2000 круна са условом да примљени рад остане друштвена својина као да никога од *позваних* није могла да привуче. Конкурс је понова објављен 1911 год., али је друштво „Змај“ и овога пута било лоше среће. Најзад је конкурс расписан и за ову годину а наградом од две хиљаде круна за примљену монографију о Змају с тим да се радови испошљу до краја јуна 1913 године.

Како нас овај конкурс у Руми подсећа

на наше конкурсе по Београду, то ћемо ми поменути овде онако узгред два наша *успела* конкурса, колико да се поуче и утеше Румњани.

Једне године (већ сви то знамо) нестало нам је химне. Стара химна је расходована и бачена у недејство, а нове није било. Требало ју је створити. Расписан је конкурс, образован је одбор за химну који је нарочито а и једним циркуларом још позвао надлежне, обећавајући толику и толику награду, али је та година дошла и прошла а химне није било. Друге године награда је за текст химне удвојена, мислило се да је ало, било у цени, али и та је година обманула. И званична Србија остала би и на даље без химне да није спасла ситуацију српска досетљивост: стара химна је прокламована за нову и Бог правде понова се пробудио и устао у в кативу. Тако су се српски лиричари, од којих један мали део са пуно части носи то име, оглушили о *препоручени* патриотизам.

Бље судбине није код нас из драмски конкурс. Али о њему ћемо опширније говорити идући пут. Сад врзи напоменути овај конкурс за Краљеву награду. Прошле године и поред најбоље воље да се награди која драмска ствар, омет се ништа није могло учинити. Конкуре је продужен и за ову годину са нарочитим нагледима за успех. Нови српски комади приказиваће се до нове године и овај који буде имао највише успеха, добиће награду.

Али сва је прилика да ће Краљева награда бити исте среће као и конкурс румњанских змајеваца. Несрећа је уосталом за Румњане у томе, што није рођен или није живео у Лондону, Швајцарској или Паризу, иначе би они имали до сада бар пет монографија.

ЛИЦА.

Споменик Српкињи. — На Видов-дан ове године, откривен је у башти манастира Врдника, у Фрушкој Гори, споменик песникињи Милицы Стојадиновићевој Српкињи. Мисао за подизање овога споменика покренула је пришка женска задруга и она је потребан новац прибрала.

Милица Српкиња родила се у селу Врднику, крај манастира где јој је сад споменик откривен, 1830 године, као ћер свештеника врдничког Василија Стојадиновића, а умрла је у Београду 25. јула 1878 године у 48. години живота и сахрањена у београдском старом гробљу.

Милица је и у животу и у поезији својој одвајала од тадањих поета претераним национализмом који се правда с обзиром на германизам у који је утонуло тадање наше друштво. С тога је она и дала себи име Српкиња и дичила се тим именом те и остала позната под истим.

Полугодишњица „Звезде“

Са овим бројем завршена је прва полугодишњица „Звезде“.

„Звезда“ је успела да у дванаест свезака, које се налазе у рукама читалаца, прибере све угледне и најугледније српске књижевнике и даде највећи број радова из лепе књижевности. Тај успех учинио је да се „Звезда“ може готово сматрати органом српских књижевника а, претпостављајући лепу књижевност осталој садржини и часописом најпогоднијим за српске породице и домове.

Одзив је читалаца према „Звезди“ такав да покретачи могу бити задовољни али не и такав да одговара жртвама поднетим и онима, које ће се тек поднети да се од „Звезде“ створи највећи и најугледнији српски књижевни лист. С тога се, на крају прве полугодишнице, понова обраћамо пријатељима „Звезде“ као и свима љубитељима српске књиге, да настану што више да прошире „Звезду“, како би допрла у све кутове где се српски чита.

Ако би се за ову другу полугодишњицу јавио знатнији број претплатника, администрација ће радо прештампати бројеве којих нема довољно, како би сваки читалац могао имати цео комплет „Звезде“.

Претплата је за пола године 10 динара или 10. круна.

Администрација